

İslam Hukukuna Göre Anne Rahminde Sakat Olan Çocukların Kürtaj Yoluyla Düşürülmesinin Hükmü

Dr. Müsfir b. Ali b. Muhammed El-KAHTÂNÎ*

Çev.: Doç. Dr. Abdullah KAHRAMAN**

Özet

Bu araştırma, özellikle tıp alanında, insanların hayatına yeni giren çağdaş problemlerin en önemlilerinden biri olan anne rahminde sakat olan çocuğun düşürülmesi meselesini ortaya koymaktadır. Bu türden bir kürtajın hükmünü bilmek önemlidir. Ancak bundan önce çocuğun (ceninin/embriyonun) anne rahmindeki hayatını ve geçirdiği aşamaları bilmek için bir giriş yapmak gerekmektedir. Nitekim Kur'an-ı Kerim ve Hz. Peygamber'in sünneti bu aşamaları: Döl suyu (*nutfe*), pıhtı (*alaka*) ve et parçası (*mudga*) olarak açıklamıştır. Daha sonra ruhun üflenmesi ile çocuğun gerçek hayatı başlamaktadır ki, bu da yüzirmi gün geçtikten sonra gerçekleşir.

Anne rahmindeki çocuğun noksan vücûb (hak) ehliyeti vardır. Bu ehliyet anne rahmindeki çocuğa (cenin) bazı insanî haklar sağlar, ancak ona hiçbir yükümlülük getirmez. Mirasçı olma, vasiyete ehil olma, şüfa hakkına sahip olma, hibeyi alabilme ve lehine vakıf yapılabilmesi İslam'ın bu aşamadaki çocuğa sağladığı haklardan bazılarıdır. Hayat ve neseb hakkı da böyledir. Bu konularda İslam hukukçuları arasında tafsilat ve görüş ayrılıkları bulunmaktadır.

Önceki İslam hukukçularımız, çocuk düşürmenin hükmünü genel olarak ele almış ve anne rahmine düşmesinin üzerinden dört ay geçen yani kendisine ruh üflenen çocuğun kürtaj edilmesinin haram olduğunu

* Bu makalenin yazarı, el-Kahtanî, Suudi Arabistan Kral Fahd Petrol ve Maden Üniversitesi'nin İslamî İlimler Bölümü'nde Fıkıh ve Fıkıh Usulü hocasıdır. Bu çalışma ise, yazarın Kuveyt'te yayımlanan *Mecelletü's-şerî'a ve'd-dirâsâti'l-İslamiyye* adlı dergide (yıl, 18, sayı, 54, s, 158-218, 1424) "İchâdu'l-cenini'l-müşevveh ve hukmuhû fi's-şerî'ati'l-İslamiyye" adıyla yayınladığı makalenin tercümesidir. Tercümenin ilk hali Bakü Devlet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nin Elmi Mecmuesi'nde (Yıl, 2, sy. 3, Mart, 2005, s, 29-78) yayımlanmıştır. Daha geniş okuyucu kitlesine hitap etmesi maksadıyla C.Ü. İlahiyat Fak. Dergisi'nde tekrar yayınlanması uygun görülmüştür. Bu baskıda ilk yayında gözden kaçan bazı hususlar düzeltilmiştir. Tercüme esnasında müellifin üslubuna genel olarak sadık kalınmış, ancak başıklamada bazı tasarruflarda bulunulmuştur. Yer yer kullanılan Arapça tıbbî ifadelerin tam karşılığı verilmeye çalışılmışsa da gözden kaçanlar olmuş olabilir. Gözden kaçan hususları okuyucunun müsamaha ve ikazına havale ediyoruz.

** Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Hukuku Öğretim Üyesi.

hükümünde görüş birliği etmişlerdir. Ancak çocuk, karnında kalması durumunda öleceği kesin olan anneyi kurtarmak gibi zarûrî durumlarda çocuğun düşürülmesine cevaz vermişlerdir. Ruhun üflenmesinden önce çocuğun kürtaj yoluyla düşürülmesi konusunda ise farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Bunlar içerisinde tercihe şâyan olan görüş, çocuğun düşürülmesini mübah kılan bir özür bulunması durumunda düşürmeyi câiz sayan görüştür. Hanefilerin çoğunluğu ve onlara katılan Şafii ve bazı Hanbeli fakihleri bu görüştür.

Bazı insanlar, aile planlamasına rağbet etme, fuhşu örtbas etme, annenin AIDS hastalığına yakalanması durumu ve hamilelik yüzünden memedeki çocuğun zarar görmesi gibi mazeretler sebebiyle çocuğun düşürülebileceğini ileri sürmektedirler. Halbuki İslam hukukçuları bu hususların çoğunu çocuğun kürtaj edilmesi için bir özür kabul etmemiştir. Ancak kürtaj, çocuğa ruhun üflenmesinden önce olursa, bunların bir kısmı geçerli mazeret sayılabilir. Zaruret ise miktarınca takdir olunur.

Sakat çocuğun düşürülmesinin hükmü -ki, araştırmamızın esas konusu budur-, sakatlığın durumuna göre değişiklik arz eder. Buna göre, tedavisi mümkün olan basit yaratılış bozukluklarından dolayı çocukların kürtaj edilmesi câiz olmaz. Tedavisi imkânsız şiddetli bozukluklara gelince; bu durumda olan çocuklar çoğu kere kürtaja gerek kalmadan kendiliğinden düşmekte veya doğumdan sonra kendiliğinden ölmektedir. Tedavisi son derece zor olan, fakat zorlukla ve çile çekerek yaşayabilen ağır bozukluklara uğramış çocuklar ruh üflenmeden önce düşürülebilirse de bu aşamadan sonra düşürülmeleri câiz olmaz. Her şeyi en iyi bilen ve en güzel hüküm veren ancak Allah'tır.

TAKDİM

[Hamd Allah'a aittir, O'na hamdeder, O'ndan yardım ve bağışlanma diler, nefislerimizin şerlerinden ve kötü amellerinden O'na sığınırız. Allah'ın hidayete erdirdiğini kimse saptıramaz, O'nun saptırdığını da kimse hidayete erdiremez. Allah'tan başka ilah olmadığına ve Muhammed'in O'nun kulu ve Resulü olduğuna şâhitlik ederim].

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

"Ey inananlar! Allah'a karşı sorumluluğunuzun hakkıyla bilincinde olun ve O'na kendinizi yürekten teslim etmeden önce ölümün sizi alt etmesine izin vermeyin"¹.

"Ey insanlar! Sizi bir tek can(lı)dan yaratan, ondan da eşini yaratan ve her ikisinden pek çok kadın ve erkek meydana getiren Rabbinize karşı sorumluluğunuzun bilincinde olun. Kendisi adına birbirinizden (haklarınızı) talep ettiğiniz Allah'a karşı sorumluluk

¹ Âi-i İmrân, 3/102.

bilinci duyun ve bu akrabalık bağlarını gözetin. Şüphesiz Allah, üzerinizde dâimî bir gözetleyicidir"².

*"Ey iman etmiş olanlar! Allah'a karşı sorumluluğunuzun bilincinde olun ve (her zaman) hakkı ve doğruyu konuşun; (o zaman,) Allah işlerinizi değerli kılar ve günahlarınızı affeder. Ve (bilin ki) kim Allah'a ve Resulüne itaat ederse büyük bir zafere erişmiş olur"*³.

[Şüphesiz en doğru söz Allah'ın kitabı, en hayırlı yol Hz. Muhammed'in yoludur. İşlerin en şerlisi (dînî konularda) sonradan ortaya çıkarılanlar (bidatler)dir. Sonradan ortaya çıkarılan her şey bidattir, her bidat sapıklıktır, her sapıklık insanı cehenneme götürür].

İslam'ın mesajı tüm insanlara yöneliktir. O, hayatın bütün alanlarında ve insanların faaliyet sahalarının tamamında tüm mahlukat için hidayettir. İslam'ın hüküm koymadığı hiçbir hayat alanı yoktur. Hayat alanlarında İslam, ya var olan hükümleri kabul ve teyit ederek, ya tadil ve tashih ederek, ya tamamlayıp ikmal ederek, ya değiştirip tebdil ederek –ki bazen yol gösterici ve yönlendirici olarak da müdahale eder- veya hüküm ve kanun koyarak kendini gösterir. Bazen güzel öğüt verme yolunu tutan İslam bazen de caydırıcı ceza verme tarzını benimser. Bunların tamamını yerli yerince yapar. Nitekim "...*Bu gün dininizi sizin için kemale erdirdim, nimetlerimin tamamını sizlere bahsettim ve sizin için din olarak İslam'ı seçtim*"⁴ buyurarak bu durumu beyan eden Allah doğru söylemiştir.

İslamî hükümler insanın bütün hayat aşamalarını, hatta doğmadan ve hayata adım atmadan öncesini de kapsamaktadır. Bundan dolayı İslam'da anne rahmindeki çocuğu (cenîn) korumaya, himaye etmeye ve haklarını gözetmeye yönelik pek çok hükmün bulunmasında şaşılacak bir şey yoktur.

Günümüzde evrensel bir problem ortaya çıkmıştır. Bu problem, dünya ülkelerinin çoğunda tehlikeli bir hal almış ve fiilen de yayılmıştır. Şüphesiz bu problem kürtajdır. Helal ve haram olma bakımından kürtaj problemlili evrensel meselelerden biridir. Ancak İslam Hukuku, ceninin hayat hakkına tecavüz olduğu ve annesini de zarar ve riske attığı için yasaklama ve haram kılma yoluyla kürtaj meselelerinin bir kısmına çözüm getirmiştir. İslam, ceninin pek çok hakkını garanti altına almış bunların ihlal edilmesi ve çiğnenmesi durumunda cezâî müeyyideler düzenlemiştir. Yaşama hakkı,

² Nisâ, 4/1.

³ Ahzâb, 33/70-71.

⁴ Mâide, 5/3.

miras, vasiyet, nesep vb. haklar cenine tanınan haklardan bazılarıdır.

Çocukların kürtaj edilmesinin tehlikeli ve zararlı olduğunu kabul ediyoruz. Ancak çağımızda ortaya çıkan bazı yeni meseleler var ki, can ve nesiller için daha büyük maslahatları ve maksatları korumak için kürtajı mübah kılmaktadır. Bu yeni meselelerden biri de, anne rahminde iken çocuğun modern araçlar yoluyla sakat bırakılması olarak bilinen husustur. Mesela çocuğun sağlıklı olup olmadığı için annenin ultrasona girmesi çocuğu sakat bırakabilir. Nitekim doğumdan sonra, hâmile iken annenin ultrasona girmesinin (aldığı zararlı ışınlar sebebiyle), çocuğu sakat bıraktığı ortaya çıkmıştır. İşte bu sakatlık kürtaj yapmayı mübah hale getiri mi getirmez mi? Sakat çocuğun kürtaj edilmesi meselesini bahse konu etmeden önce, bu meselenin tamamen anlaşılmasıyla bağlantısı bulunan ceninin mahiyeti ve hükümleri ile aralarındaki irtibat dolayısıyla- genel olarak kürtaj hükümlerine işaret etmeyi önemli bulmaktayım. Aynı şekilde sakat çocuğun kürtaj edilmesine dair olan meselemizin anlaşılması için gerekli olan bir girişe ihtiyaç hissetmekteyim. Bu sebeple araştırmayı bir giriş ve iki bölüm olarak ele alacağım. Giriş'te ceninin tanımı, İslam Hukukundaki hükümleri, anne rahminde geçirdiği merhaleler, ehliyeti, maddi ve manevi hakları üzerinde durulacaktır. Kürtajın hükmünün ele alındığı birinci bölümde, genel olarak kürtajın hükmü, çocuğun düşürülebileceği durumlar ve farklı görüşlerin serdedilmesi ele alınacaktır. Sakat çocuğun hükmünün ortaya konulduğu ikinci bölümde ise, sakat çocuğun tanımı, sakatlığın çeşitleri, sebepleri, sakat çocuğun kürtaj edilmesinin hükmü ve dîni sonuçlarına yer verilecektir. Allah'tan dileğimiz, bize ihlas ve başarı lütfetmesi, söz ve işlerimizde bize doğruyu ilham etmesidir. Zira bu durum Allah'ın tasarrufundadır ve buna gücü yeter. Salat ve selam Peygamberimiz Muhammed'e, âilesine ve ashabına olsun.

GİRİŞ: Cenin ve İslam Hukukundaki Hükmü

I. Ceninin Tanımı ve Anne Rahminde Geçirdiği Evreler

A. Sözlük Anlamı

Anne karnındaki çocuğa *cenîn* denir. Çoğulu *ecinne* ve *ecünn*'dür. Arapça'da gizli olmak anlamına gelen *cenne* fiilinden türemiştir. Bu yüzden üstü kapalı ve örtülû her şeye *cenîn* denilir. Akli kapalı olduğu için akıl hastasına *mecnûn*, insanların gözüne görünmediği için de cinlere *cânn* denilmiştir⁵.

⁵ Bk. Feyyûmî, *el-Misbâhu'l-münîr*, 62; İbn Manzur, *Lisânu'l-Arab*, XIII, 92; Firuzabâdi, *el-Kâmûsu'l-muhîr*, 1532; Râzî, *Muhtâru's-sihâh*, 100.

Cenîn kelimesi insan oğlu için kullanıldığı zaman spermin kadının yumurtasıyla birleşmesi sonucu anne rahminde oluşan varlığı ifade eder. Erkeğin suyunun kadınıninki ile karışmasından doğuma kadar bütün oluşum aşamalarında anne rahmindeki çocuğa *cenîn* denir. Nitekim Se'âlibî şöyle demiştir: "Rahimde bulunduğu sürece o *cenîndir*, doğunca ise çocuk (*veled*) adını alır..."⁶.

B. Terim Anlamı

İslam hukukçuları *cenîn* kelimesini sözlükteki anlamıyla kullanırlar. Ancak bunların bir kısmı söz konusu kelimeyi yaratılışın başladığı hamilelik dönemine hasretmiş, bundan önceki dönemde çocuğa *cenin* ismi vermemişlerdir. Bu görüşte olanlardan biri İmam Şafii'dir. O şöyle demiştir: "*Gurre*⁷ denen diyeti hak etmenin asgari süresi çocuğun *cenîn* durumunda iken düşürülmesidir. *Cenîn* ise, parmak, tırnak veya göz gibi organları belirmiş olup döllenmiş yumurta veya et arasındaki farkı gösterecek bir yaratılışta olmaktadır..."⁸.

Doktorlara gelince; Onların bir kısmı *cenîn* lafzını, insan için bilinen organların oluşmasıyla insan yapısında görülen anne rahmindeki çocuk için kullanırlar. Bu da hamileliğin üçüncü ayından doğuma kadarki zamanı kapsar. Bazıları ise bu kavramı, sadece bünyesi tamamlanan ve annesinden sağ doğduğunda yaşama imkânı olan çocuk için kullanırlar. Bu da yedinci ayın başlangıcından doğuma kadarki süreyi kapsar⁹.

Çocuk doktorları içerisinde *cenîn* kavramını, anne rahminde yumurtanın döllenmesinden sekizinci haftanın sonuna kadarki zaman aralığındaki çocuk için kullananlar vardır. Bundan sonra doğuncaya kadar olan süredeki çocuğa *hamîl* adını verirler¹⁰.

Terimde münakaşa olmaz. Çünkü araştırmamızda *cenîn* terimi ile biz, çocuğun anne rahmindeki tüm hayat merhalelerini ve orada geçirdiği aşamaları kastetmekteyiz. Bu noktada yumurtanın anne rahminin içinde veya tüp bebeklerde olduğu gibi, rahmin dışında döllenmesi arasında bir fark yoktur. Çünkü tüpte döllenmiş bebekler de sonradan anne rahmine konulmaktadır.

⁶ Se'âlibî, *Fıkhul-luga*, 92; Suyutî, *el-Eşbah ve'n-nezâir*, 219.

⁷ **Gurre**: Ceninin beden bütünlüğüne yönelik cinayet sebebiyle ölmesi durumunda ödenmesi gereken bir diyet olup, bir köle veya cariye âzad etmek ya da bunlar yerine geçerli bir şey ödemektir (bk. İbn Kudâme, XII, 59).

⁸ Şafii, *el-Ümm*, VI, 138.

⁹ Bk. İbn Sina, *el-Kânûn fi't-tıbb*, II, 572.

¹⁰ Muhammed Naim Yasin'in *Ebhâs fikhîyye fi kadâyâ tibbiye mu'âsıra* adlı eserinden naklen, 52.

C. Cenînin Anne Rahminde Geçirdiği Evreler

Biz burada, cenînin geçirdiği devreler, derken bununla çocuğun rahimde aldığı şekil ve yaratılış durumlarını kastetmiyoruz. Çünkü bu, doktorların ve çocuk uzmanlarının işidir. Bizim maksadımız, cenînin geçirdiği esas merhaleleri ve her bir merhalede elde ettiği ve bazı dînî-hukûkî hükümlerin düzenlenmesiyle alakası olan özellik ve kazanımları bilmektir. Söz konusu hükümler cenînin ruhu ve bedenine yönelik olarak yaptığımız işlemi belirler ve ona karşı yapacağımız muamelenin şekil ve hukukunu öğretir.

Şüphesiz cenînin hayatıyla alakalı hükümlerin dayanağını bilmede esas hareket noktası, dine ve dinin naslarına, özel ve genel kurallarına müracaat etmektir. Ancak burada, bu alanın uzmanlarınca his, gözlem ve deney yoluyla elde edilen beşerî bilimlerin rolü de inkâr edilemez.

Bu iki kaynak üzerinde düşünen kimse bilir ki, insan hayatının oluşumunda iki çeşit oluşum ve gelişim aşamasından geçer. Bunlardan biri, hissedilen maddî bir aşama olup bedensel oluşum aşamasındaki ardarda gelen şekillenme durumlarından ibarettir. Diğeri ise, hissedilemeyen bir gelişmedir ki, gelişmekte olan bu bedene ilave olarak onda akletme, irade ve düşünme gibi kabiliyetleri meydana getirir. Bu aşama bedene ruhun üflenmesiyle başlar¹¹.

Bu iki gelişim aşamasının her ikisine de Allah'ın kitabında ve Hz. Peygamber'in sünnetinde işaret vardır. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmuştur:

"Ey insanlar! Ölümünden sonra dirilmeden şüphedeyseniz, o zaman, (hatırlayın ki,) Biz, gerçekten de sizi topraktan, sonra bir döl suyu damlasından, sonra döllenen hücreden, sonra (temel unsurları ve kabiliyetleriyle) tamamlanmış ama (bütün öğeleriyle) henüz tamamlanmamış bir cenînden yarattık ki, size (menşeinizi) böylece açıklayalım. Ve (doğmasını) dilediğimizin, (annesinin) rahminde (Bizce) belirlenmiş bir süre için kalmasını sağlarız; sonra sizi çocuk olarak dünyaya getirir ve (yaşamınıza imkân veririz); böylece (bazılarınız) olgunluk çağına erişir; öyle ki, kiminize (daha çocukluk çağında) ölüm tattırılırken, kiminiz de yaşlılığın öyle düşkün çağlarına eriştirilir ki, bildiğini bilmez olur..."¹².

Kur'ân'da yer alan başka âyetler de, cenînin bir durumdan diğeriye doğru gelişimini pekiştirici şekilde açıklamaktadır. İlgili âyetler şöyledir:

¹¹ Bk. bir önceki kaynak, 53.

¹² Hac, 22/5.

"Gerçek şu ki, Biz insanı balçığın özünden yaratıyoruz, ve sonra onu döl suyu damlası halinde (rahimde) özel bir koruma altında tutuyoruz; sonra bu döl suyu damlasından döllenen hücreyi yaratıyoruz; sonra bu döllenen hücreden de cenîni ve cenînden kemikleri yaratıyoruz; ve sonra da kemiklere et giydirip onu yepyeni bir yaratık halinde var edip ortaya çıkarıyoruz, öyleyse yaratanların en iyisi, en ustası olarak Allah ne yücedir!"¹³.

Pek çok müfessirin İbn Abbas'tan, diğer sahabîlerden ve tabiînden naklettiğine göre, "...sonra onu yepyeni bir yaratık halinde var edip ortaya çıkarıyoruz..." âyetinden maksat, çocuğun yaratılışının ve şekil almasının tamamlanmasından sonra ona ruh üflenmesidir¹⁴. Bu ve benzeri âyetler insanın yaratılışı ve gelişim aşamalarındaki Allah'ın eşsiz gücüne ve sanatkârlığına delalet etmektedir.

Sünnette de, cenînin hayat aşamalarını ve ona bedenine ruhun üflenmesinden sonra ona ârız olan halleri ele alan pek çok hadis nakledilmiştir. Bunların en meşhuru İbn Mesud'dan nakledilen hadistir. Buna göre Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: "Sizden birinizin yaratılışının başlangıcı, annesinin karnında kırk günde derlenip toparlanır. Sonra ikinci kırk günlük süre içinde pıhtı haline döner. Sonra da bir o kadar zaman içinde bir parça et olur. Daha sonra Allah bir melek gönderir ve melek, ona ruh üfler. Bu melek dört şeyle; anne rahmindeki canlının rızkını, ecelini, amelini, iyi biri mi, yoksa kötü biri mi olacağını yazmakla emrolunur..."¹⁵.

Bu hadiste anne rahminde cenîn durumundaki çocuğun maddî ve hissedilir gelişimine ilişkin ana esaslar ve ruhun üflendiği zamanın sınırı zikredilmiştir. Bundan başka, cenînin şekillenişinin başlangıcını ifade eden hadisler de vardır. Mesela bir hadiste şöyle buyurulmuştur: "Döl suyunun (nutfe) üzerinden kırk iki gece geçince Allah ona bir melek gönderir. Melek ona suret verir; kulağını, gözünü, cildini, etini ve kemiklerini yaratır"¹⁶.

Bu konuda Rifâ'a b. Râfi'den gelen bir rivayete göre o şöyle demiştir: "Amr, Ali, Zübeyr, Sa'd ve sahabeden bir gurup benim yanımda oturup azil meselesini tartıştılar. Birisi: "bunda sakınca yoktur" dedi. Bir diğeri: "birilerinin bunun kız çocuklarını diri olarak gömmenin küçük bir şekli olduğunu iddia ettiklerini" söyledi. Bunun üzerine Hz. Ali şöyle dedi: "Yedi aşama geçmedikçe azil işlemi kız çocuklarını diri olarak gömme gibi sayılmaz. Bu yedi aşama şunlardır: Önce balçığın özü halindedir, sonra sırasıyla döl suyu (nutfe), kan pıhtısı (alaka), cenîn (mudga), kemik, et ve sonra yepyeni bir

¹³ Mü'minûn, 23/12-14.

¹⁴ Bk. Taberî, XVIII, 11; Bağavî, V, 412; İbn Kesîr, V, 466; Kurtubî, XII, 76.

¹⁵ Buhârî, Bed'ül-halk, 6, Enbiyâ, 1, Kader, 1; Müslim, Kader, 1.

¹⁶ Müslim, Kader, 3.

yaratık (yani insanın kendisi) haline gelmesidir. Bunun üzerine Amr: 'Doğru söyledin, Allah ömrünü uzatsın' dedi¹⁷. Bu rivayet, cenînin hayatının farklı merhalelerde şekillenmesine dair biraz önce zikredilenleri teyit etmekte ve açıklamaktadır.

Kur'ân ve sünnette yer aldığı ve bazı sahabîlerin zikrettiği şekliyle, cenînin hayatındaki bu gelişme, modern tıbbın ortaya koyduğu bilgilerle çok fazla farklılık göstermez. Bilindiği üzere modern tıp, teşhis ve görüntüleme âletlerindeki önemli ilerlemeler vasıtasıyla cenînin gelişimini en ince şekilde takip edebilmektedir.

Kitapları dünya üniversitelerinin pek çoğunda okutulan Kanada'nın Tornado üniversitesi çocuk bilimi profesörü Keys Mor, "Çocuğun anne rahmindeki gelişim evrelerine dair Kur'ân'ın yaptığı taksimin, XX. Yüzyılda çocuk bilimcilerin yaptığı tarif ve taksimlerden daha üstün ve daha dakik olduğunu" itiraf etmiştir¹⁸.

Pediatric uzmanları (Çocukbilimciler) söz konusu evreler için şu bilgileri vermektedirler:

Döl suyu (meni) üç şekilde oluşur. a) İlk aşamada o, akıcı bir meniden, b) erkeğin menisi, yumurta veya kadının menisinden ibarettir. c) Sonra kadın ve erkeğin menisinin karışmasından döllenen yumurta (zigot) oluşur. Yüce Allah şöyle buyurmuştur:

"Gerçek şu ki, İnsanın yaratılış tarihinde onun henüz anılan bir şey olmadığı bir dönem, gelip geçmiştir. Şüphesiz, (sonraki hayatında) denemek için insanı katışık bir sperm damlasından yaratan Biziz: Biz, onu işitme ve görme (duyuları) ile donatılmış bir varlık kıldık"¹⁹.

Bu da, normal olarak son hayızın başlangıç tarihinden ondört gün geçtikten sonra tamamlanır, böylece hamilelik oluşur. Dölllenme, rahim kanallarının üçte birinde (fallop borusunda) meydana gelir. Döllenenin tamamlanıp verimli hale gelmesinden sonra zigotu, dışarıdan gelen herhangi bir sızıntıdan koruyan kalın bir duvar kuşatır. Daha sonra bu zigot iki hücreye, her bir hücre de yüzlerce hücreye bölünür. Bunlardan pıhtı oluşur bu da, "üreyme" diye adlandırılan kök hücrelere dönüşür.

Döllenenin altıncı gününde pıhtı (*alaka*) oluşur. Yedinci günde kök hücre donmuş bir kanla kuşatılarak rahim duvarına iyice batar. Orada dış ve iç olmak üzere iki deri tabakası oluşturur.

¹⁷ Bk. İbn Receb, *Câmiu'l-ulûmi ve'l-hikem*, I, 156; İbn Abdilberr, *et-Temhîd*, III, 149.

¹⁸ Adı geçen profesör bu hususu, Riyad'ta (Muharrem 1404) katıldığı II. Tıp Konferansındaki tebliğinde dile getirmiştir. Ayrıca bk. el-Bârr, *el-Cenînü'l-müşevveh ve'l-emrâzu'l-verâsiyye*, 46.

¹⁹ İnsan, 76/1-2.

Sekinzinci gün, dış deri tabakasının hücreleri iki küme halinde belirginleşirler. Bunlar da, besleyici kök hücreleri veya protoplazma ile duvarları ve ayırt edici özellikleri belirlenmiş seçkin hücrelerdir. Dış tabaka (ektoderm) ve iç tabaka (entoderm)nin oluşmasıyla bu belirginliğin aynısı dış deride meydana gelir. Embriyonun kurumaya başlaması ile ilk tabakanın üstünde küçük bir yarık oluşur. Dokuzuncu gün iç tabakadan başlayan hücre şeriti meydana gelir ve ilk yumurta sarısı kesesini oluşturarak orta deri hücreleri ile birleşir. Kök hücre tamamen rahmin içine düşer ve girdiği duvar deliğini kapatır. Onbir ve onikinci günlerde rahmin cidarında değişiklikler meydana gelir ve ilk kan dolaşımının başlangıcı görülür. Cenin ile rahimdeki kan deveranı arasındaki ilişki tamamlanır.

Kan deveranının haddinden fazla olması onüçüncü gün rahimden kan sızması ile sonuçlanabilir. Bu aşamada besleyici kök hücreleri inkişaf eder ve ilk lifler meydana gelir. Ondördüncü gün, yani ikinci haftanın sonunda cenin artık ön ve arka tarafından yani baş ve kık bölgesinden birbirine yapışık iki yumruya benzeyen bir şekilde görülür. Ondört ve yirmibirinci günler arasında yani üçüncü haftada kalp atışları başlar. Üç tabaka halindeki kürek bölgesi oluşur. Aynı zamanda bu dönemde rahim duvarına bağlı bulunan plasenta zarına tutunan kordon vasıtasıyla bir ucu açık (adeta 'nun' şeklinde) bir boşluk oluşur.

Mayalanma gününden başlayarak yirmibir ve otuzuncu günler arasında zigot yapışkan bir maddeye dönüşür. Onun üstünde baş taraftan bir beden kütlesi meydana gelir sonra ceninin baş ve arka tarafı görülür. Kütle üzerinde onu pek çok paya ayıran bir sıra yarıklar çizilir. İnkişaf zamanı kütlelerin sayısı her iki tarafta kırkikiden kırkbeşe ulaşır. Onun şekillenmesi aşağıdaki şekilde olur: Önce, ilk yukarı dört kütle oluşur ki bunlar bedeninin arka kısmının kütleleridir. Sonra boğaz bölgesinin sekiz kütesinin peşinden döş kısmının oniki kütlesi, daha sonra bel bölgesinin beş kütlesi, ondan sonra sırt bölgesinin beş kütlesi ve sekizden ona kadar kuyruk sokumu kütlelerinin meydana gelme zamanı. Yani beş ve yedinci haftalar arasında kemik ve kas kısımlarını gösteren ilk kütleler oluşur. Böylece omurga sütununun alametleri görünmeye başlar. Bu kütlelerin meydana gelmesine dayanarak uzmanlar ceninin meydana geldiği günleri tayin edebilirler. Bizim "et parçası" adını verdiğimiz bu üçüncü dönme müddetinde, özellikle de otuzbir ve otuz sekizinci günlerde sinir sistemi şekillenmeye başlar. Cenin otuzbeşinci gününe ulaştığında yukarı taraflar, kırkikinci gününde ise aşağı taraflar, tam bir haftadan sonra birbiri ardınca yukarı ve aşağı kaslar şekillenmeye başlar. Kan deveranı oluşur. Altıncı haftanın sonu ve yedinci haftanın başında çalışmaya başlayan kalp ömür boyu faaliyetine devam eder. Cinsiyet durumu kırküçüncü

gün seçilmeye başlar. Eğer çocuk kız ise cinsiyeti bu vakitten biraz daha geç belli olur.

Yüzün şekillenmesi sekizinci haftada kesinleşir. Yüce Allah işitme ve görme organlarını yaratır. Cenîn bundan sonra inkişaf etmeye başlar ve beden organları olgunlaşır. Onaltıncı haftada yani hâmileliğin dördüncü ayının sonunda (yüzyirminci günde) başka bir yaratılışın inkişafı başlar ve bu, yirminci haftaya kadar devam eder. Bu devrede beyin, beynin üst beyin hücreleri ve sinir hücreleri şekillenir. İnsan, daha doğrusu cenîn bu aşamada hayatı için zaruri olan ve insanî fiilleri ile iradî tasarruflarını yerine getireceği bütün organlara sahip olur. Bunlar sayesinde onun, duygu, düşünce, hayal, hatırlama vb. özellikleri oluşur.

Buraya kadar verilen bilgileri aşağıdaki hakikatler şeklinde özetleyebiliriz:

1- Şüphesiz cenînin şekillenmesi ilk kırk günün erken aşamasında ve ikinci kırk günün başlangıcında tamamlanır. Beyin ve sinir sisteminin oluşmasıyla cenînin tam anlamıyla çocuk haline gelmesi üçüncü kırk günün sonu ile dördüncü kırk günün başında gerçekleşir. Bundan sonra cenînin bedeni doğuma kadar sadece normal gelişim gösterir.

Böylece cenînin şekillenmesine ilişkin olarak zikrettiğimiz ve Kur'ân ve sünnetin bu konudaki verilerini detaylandıran aşamalar – şüphesiz- birkaç merhale halindedir. İbn Kayyim'a göre cenînin gelişim aşamaları ikidir. O, şöyle demektedir: "Ruhun üflenmesinden önce cenînin hareket ve hissetme kabiliyeti var mıdır, diye sorulursa buna cevaben şöyle denilir: Cenînde, ruhun üflenmesinden önce, iradî olarak gıdalanma ve gelişme hareketi olmasa da, bitkilerde olduğu gibi, gıdalanma hareketi vardır. Ruh üflenince hissetme ve irade hareketi gelişme ve gıdalanma hareketine eklenir"²⁰.

İbn Sina ve Ebû Bekir er-Razî'ye göre söz konusu aşamalar üçtür ve Dr. el-Bârr bunları bir araya getirmiş, özetlemiş ve tıbbî mahiyetlerini aşağıdaki şekilde açıklamıştır:

a. Kırk günden önceki ilk erken aşama olup hücrelerin canlılığı devresidir. Buna hücresel hayat (protoplazma) denebilir.

b. Kırk gün ve ondan sonraki süre içerisindeki aşama. Yaşama unsurlarının tamamlandığı aşama budur. Bu aşamaya, bitkisel hayat aşaması denilir.

c. Yüzyirmi günden sonraki aşama veya insanî hayat aşamasıdır. Aşamaların en önemlisi budur. Bu aşamada beyindeki sinir

²⁰ İbn Kayyim el-Cevziyye, *et-Tibyân fî aksâmi'l-Kur'ân*, 106, 351.

hücreleri oluşur ve beyin zindeliğinin doruk noktasında olur. Bu aşama, altıncı haftadan (106. günden) başlar yirminci haftada (140. günde) son bulur. Bu aşamada beynin her iki lobundaki sinir hücrelerinin çoğalması ve gelişmesi görülür. Bilindiği üzere beynin bu bölgelerinde hareket, duyu, konuşma, bilgi, düşünüp taşınma, duygu gibi karar merkezleri bulunur. Yani insanı insan yapan ve bunlar olmazsa insanın bitkilerin hayatına daha yakın olacağı tüm duyu merkezleri²¹.

2-İslam hukukçularının çoğunluğu tarafından kabul edilen hakikatlerden bir kısmı şöyledir:

İnsan hayatı, cenîne ruhun üflenmesiyle başlar. İnsanî kimliğin kabul edilmesine vesile olan beyin değil ruhtur²².

3-Ruhun üflenmesi yüzyirmi günden sonra olur. Bu da hâmileliğin dört ayının tamamlanmasıdır. Nitekim daha önce zikredilen ve İbn Mesud'dan gelen hadiste de bu durum açıklanmıştı. İmam Nevevî²³, Kurtubî²⁴, İbn Hacer²⁵, İbn Receb el-Hanbelî²⁶, İbn Abidin²⁷ ve diğer âlimer bu konuda görüş birliği bulunduğunu belirtmişlerdir.

Giriş mahiyetindeki bu bilgiler sayesinde, cenînin hayatına dair ve gelişim aşamalarına bağlı olarak, her bir merhalede kazandığı, kürtaj yoluyla öldürülmesi veya kendine özel bazı haklar kazanması gibi, dînî hükümlerin çeşitlilik arzettiği konusunun açıklığa kavuştuğunu umuyoruz. Bu sebeple gelecek bölümde cenînin, dînî-hukûkî haklarının en önemlilerinden bahsedeceğiz ki, İslam'da cenînin şahsiyetinin esasları açıklığa kavuşmuş olsun.

II. Cenînin Ehliyeti ve Dînî-Hukûkî Hakları

A. Ehliyeti

Bir İslam hukuku terimi olarak "ehliyet"ten maksat, kişinin haklara ehil, borçlarla yükümlü olabilmesidir²⁸. Ehliyet, *vücûb* (*hak*) ve *edâ* (*fiil*) ehliyeti olmak üzere iki kısma ayrılır.

²¹ el-Bârr, *et-Teşevvühâtü'l-halkiyye ve'l-emrâzu'l-verâsiyye*, 35-47.

²² Geniş bilgi için bk. İbn Kayyım el-Cevziyye, *Kitâbu'r-rûh*, 242vd.; Remlî, *Nihâyetü'l-muhtâc*, VIII, 496; Dirdâr, *Hâşiyetü'd-düsûkî*, I, 28; İbn Receb el-Hanbelî, *Câmiu'l-ulûmi ve'l-hikem*, I, 163; Merdâvî, *el-İnsâf*, I, 861; İbn Hacer el-Askalânî, *Fethu'l-Bârî*, XI, 494.

²³ Nevevî, *Şerhu sahîh-i Müslim*, XVI, 191.

²⁴ Kurtubî, *el-Câmi' li ahkâmi'l-Kur'ân*, XII, 8.,

²⁵ İbn Hacer el-Askalânî, *Fethu'l-Bârî*, XI, 494.

²⁶ İbn Receb, *Câmiu'l-ulûmi ve'l-hikem*, I, 162.

²⁷ İbn Abidin, *Hâşiyetü İbn Abidin*, I, 302.

²⁸ Bk. Cürcânî, *et-Ta'rifât*, 85; İbn Emîr el-Hâc, *et-Takrîr ve't-tahbîr*, III, 164; Cübûrî, *Avârîzu'l-ehliyye*, 70.

Vücûb ehliyeti: İnsanın lehine ve aleyhine olan meşrû hakları kazanma yetkisidir. Yani bu ehliyet ile insan, haklarını elde eder ve borçlarından da sorumlu olur. Vücub ehliyeti, *tam vücub ehliyet* ve *eksik vücûb ehliyeti* olmak üzere iki kısma ayrılır. Şayet kişi, sadece haklardan istifade edip borçlarla yükümlü değilse o, eksik vücub ehliyetine sahiptir. Cenîn anne rahminde olduğu sürece eksik vücub ehliyetine sahiptir. Hem haklardan istifade edebilen hem de borçlarla yükümlü olan kişi ise tam vücub ehliyetine sahip olur. Bu ehliyet, çocuğun annesinden ancak sağ olarak doğmasıyla başlar, ölümüne kadar devam eder. Buradan hareketle İslam hukukçuları, cenîni eksik vücub ehliyetine sahip saymışlardır. Zaman zaman onlar bu ehliyeti *zimmet* tabiriyle de ifade ederler²⁹.

Cenînin eksik vücûb ehliyetine sahip olmasının yani hakların sadece bir kısmına sahip olmasının ve borçlarla yükümlü olmamasının iki sebebi vardır:

1. Cenînin sağ olarak doğma ihtimali bulunduğu gibi, ölü olma ihtimali de vardır. Zira bazen çocuk sağ olarak doğar ve insanın sahip olması gereken haklara sahip olur. Bazen de ölü olarak doğar ve bu durumda hiçbir hakkı olmayıp yok hükmünde olur.

2. Annesinden bağımsız olmaması. Çünkü çocuk anne rahminde bulunduğundan onun hareketlerine göre hareket ettiği sürece bir yönüyle annenin parçası sayılırken, bir yönüyle de anneden bağımsız sayılır. Çünkü bağımsız kişi olmaya ve mutlak zimmet sahibi olmaya hazırdır³⁰.

İmam Serahsî şöyle demiştir: "Cenîn anne rahminde gizli kaldığı sürece, annenin bir parçası olduğundan elverişli bir zimmete sahip değildir. Fakat onun bağımsız bir hayatı olduğundan zimmet sahibi birisi olmaya hazırdır. Bu yönüyle lehine olan, âzad edilme, miras ve vasiyetten pay alma ve neseb kazanma gibi haklara ehil olur. Anneye bağımlı olması yönü dikkate alındığı zaman haklara sahip olma ehliyeti kazanamaz, fakat doğduktan sonra onun elverişli bir zimmeti vardır"³¹.

B. Dînî-Hukûkî Hakları

Cenînin dînî-hukûkî haklarını, maddî ve manevî olmak üzere iki kısma ayırabiliriz.

²⁹ Bk. Pezdevî, *Keşfu'l-esrâr*, IV, 395; Serahsî, *Usûl*, II, 332; İbn Emir el-Hac, *et-Takrîr ve'et-Tahbîr*, III, 172-212; İbn Abdîşşekûr, *Fevâtihu'r-rahamût şerhu müsellemu's-sübût*, II, 156-160; Hallaf, *Usûlu'l-fikh*, 136-137; Ebû Zehra, *Usûlu'l-fikh*, 330-331.

³⁰ Ebû Zehra, *Usûlu'l-fikh*, 331.

³¹ Serahsî, *Usûl*, II, 333.

1. Maddî Hakları

Maddî hakalardan maksadımız, ister mâlî, isterse aynî olsun, cenînin hukuk (ve din) gücüyle kazandığı haklardır. Bunları aşağıdaki şekilde özetleyebiliriz:

a. Miras

İslam hukukçuları cenînin mirasçı olabileceği görüşündedirler. Ancak bunun iki şartı vardır:

Birincisi; Mûrisi öldüğünde, cenînin anne karnında olduğunun kesin olarak bilinmesi. Çünkü mirasçı olmanın şartlarından birisi, mûris öldüğünde vârisin canlı olmasıdır.

İkincisi; kısa süreliğine de olsa, cenînin annesinden sağ olarak doğması³².

Cenînin mirasçı olabileceğini savunan İslam hukukçuları görüşlerine aşağıdaki delilleri getirmişlerdir:

1. Cabir'in naklettiğine göre Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: "*Canlılık alameti göstermedikçe cenînin cenazesi kılınmaz, mirasçı olamaz ve miras bırakamaz*"³³.

2. Ebû Hüreyre Hz. Peygamber'in şöyle dediğini nakletmiştir: "*Doğan çocuk canlılık alameti gösterdiğinde mirasçı olur*"³⁴.

Bu iki hadis, cenînden canlılık alameti veya bunun yerine geçerli bir şey sadır olduğunda mirasçı olacağına delalet etmektedir.

3. Cenîn ölünün halefi sayılır. Çünkü yaşayacağı kesin olmasa da ileride diri olacağı var sayılır³⁵.

b. Vasiyet

İslam hukukçuları, iki şartın bulunması halinde cenîn lehine vasiyetin caiz olacağı konusunda görüş birliği etmişlerdir. Bu şartlar ise mirasçı olabilmesinin şartlarından farklı değildir. Söz konusu şartlar şöyledir:

Birincisi; vasiyetin yapıldığı anda cenînin anne rahminde bulunması. Bu zamanda cenîn anne rahminde değilse vasiyet hükümsüz (bâtıl) olur.

İkincisi; cenînin annesinden sağ olarak doğması.

³² Bk. İbn Kudâme, *el-Muğnî*, IX, 179; Şirbîni, *Muğni'l-muhtâc*, IV, 50; Buhûti, *Keşşâfu'l-kınâ'*, IV, 463.

³³ Tirmizî, *Cenâiz*, 43 (Hadis no: 1032); İbn Mâce, *Ferâiz*, 17 (Hadis no: 1508).

³⁴ Ebû Davud, *Ferâiz*, 15 (Hadis no: 2920); İbn Mâce, *Ferâiz*, 17 (Hadis no: 2750).

³⁵ Bk. Serahsî, *el-Mebsût*, XXX, 50; Derdîr, *Hâşiyetü'd-düsûkî*, IV, 269; Şafîî, *el-Ümm*, VI, 140; Şevkânî, *Neylül'evtâr*, VII, 158; Remlî, *Nihayetü'l-muhtâc*, VI, 30; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VI, 208; İbn Receb, *Kavâid*, 174.

Cenîn lehine vasiyetin câiz olmasının gerekçesi şudur: vasiyet ölümden sonrasına yönelik bir temliktir, geçerli olması da ancak ölümden sonra olur. Bu durum, cenînin kesin olarak var olmasını gerektirmez. Çünkü vasiyet, mülkiyetin halefiyet yoluyla sabit olması yönüyle mirasa benzemektedir. Nasıl ki cenîn halefiyet yoluyla mirasçı olabiliyorsa, aynı şekilde vasiyete de hak kazanabilir³⁶.

c. Şuf'a (Önalım)

Bazı İslam hukukçuları cenînin şuf'a hakkından bahsetmişlerdir. Bu da cenînin bir akara ortak olmasıyla gerçekleşir. Mesela, bir akarda payı olan şahıs, hanımı hâmile iken ölür ve kadın doğum yapmadan öbür ortak payını başkasına satarsa veya bir şahıs cenîn lehine vasiyette bulunur ve o vasiyet konusu mala ortak olan diğer şahıs payını satarsa cenînin şuf'a hakkı söz konusu olur. Bu durumda Malikiler, bazı Hanbeliler ve diğer İslam hukukçuları, mirasa kıyasla, şuf'a hakkı bulunanın maslahatını koruma ve cenîn bile olsa ondan zararı bertaraf etme gerekçesiyle, cenînin şuf'a hakkı bulunduğu görüşündedirler. Cenîn kendisine bırakılan mala mirasçı olduğu gibi, o mala tabi olan mülkiyet haklarına da sahip olur³⁷.

d. Hibe (Bağış)

Malikî hukukçular ve Zahirî mezhebi hukukçusu İbn Hazm, faydasının tamamen ona olduğu gerekçesiyle, cenîn lehine hibenin câiz olduğu görüşündedirler. Cenîn sağ olarak doğduğu zaman lehine hibe yapılan şahıs (*mevhûbuleh*) olur. Sağ olarak doğduktan sonra ölürse mal veresesine intikal eder. Cenîn ölü olarak doğarsa hibe hiç olmamış gibi sayılır ve hibe konusu mal hibeyi yapana kalır³⁸.

Hanefiler ise cenîn lehine hibe yapılmasını kabul etmemişlerdir. Çünkü bu, cenînin doğumuna bağlanmış (ta'lik edilmiş) bir işlemdir. Halbuki Hanefilere göre hibe ta'lik kabul etmeyen bir akitir³⁹.

e. Vakıf

İslam hukukçuları, kendisine vakıf yapılacak durumların farklılığına göre, cenîn lehine vakıf yapılıp yapılamayacağı hususunda farklı görüşler ileri sürmüşlerdir.

³⁶ Kâsânî, *Bedâyi'u's-sanâyi'*, VII, 336; Remlî, *Nihâyetü'l-muhtâc*, VI, 75; Behûtî, *Keşşâfu'l-kınâ'*, IV, 365; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VIII, 455; İbn Receb, *Kavâid*, 182.

³⁷ Malik b. Enes, *el-Müevvenetü'l-kübrâ*, IV, 257; Zerküşî, *el-Mensûr fi'l-kavâid*, I, 81; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, 511; İbn Receb, *Kavâid*, 176.

³⁸ Derdîr, *Hâşiyetü'd-düsûkî*, IV, 101; İbn Hazm, *el-Muhallâ*, VI, 126.

³⁹ İbn Hümam, *Fethu'l-kadîr*, IX, 51; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, II, 329; İbn Kudâme, VIII, 249.

Birinci durum: Vakıf işlemini yapan şahıs asıl sıfatıyla ve bağımsız olarak: "Evimi aynıyla bu rahimde bulunan cenîne" veya "benim için doğacak çocuğa vakfettim", deyip vakıf yapması durumu. Âlimler bu konuda iki farklı görüş ileri sürmüşlerdir:

Birinci görüş: Cenînin temellüke ehil olmadığından bu vakıf sahih değildir, şeklindeki görüş. Bu görüş cumhura aittir.

İkinci görüş: Cenînin tamamen lehine olan şeyleri temellüke ehil olduğu gerekçesiyle bu vakfın da sahih olduğu savunan görüş. Bu da Malikîlere aittir⁴⁰.

İkinci durum: Vakfı yapan şahsın: "Arazimi evlatlarıma, benim için doğacak olan çocuğa sonra da fakirlere vakfettim" diyerek, cenînin lehine ve lehine vakıf sahih olanlara tabi kılarak, doğacak olan çocuğun lehine vakfetmesi durumu. Cumhur bu durumdaki vakfın sahih olduğu görüşündedir. Ancak Şafîîler ve Hanbelîler şöyle demiştir: Cenînin veya vakıf yapan kişi için doğacak çocuk annesinden doğmadıkça vakfedilen malda hak sahibi olmaz⁴¹.

2. Manevî Hakları

İslam'ın cenînin lehine koruduğu manevî haklar çoktur. Bunların bir kısmı özetle şöyledir:

a. Yaşama Hakkı

Cenînin yaşama hakkı vardır. Bu sebeple ister ruhun üflenmesinden önce ister sonra olsun onun hayatına kastetmek câiz değildir. Bu konuda âlimlerin farklı görüşleri vardır ve ileride onlara yer verilecektir. Ancak İslam onun yaşama hakkını gözeterek cenînin öldürülmesi eylemine karşı çeşitli hükümler düzenlemiştir. Bunlardan bazıları şöyledir:

1. Cumhura göre, cenînin öldürülmesi kısas değil malî tazminat gerektirir. Annesinin beden bütünlüğüne karşı işlenen cinayet sebebiyle ölen cenînden ötürü malî tazminat gerekir. Bu da, cenînin annesinden ölü doğmuşsa *gurre* denilen diyettir. Cenînin annesinden sağ olarak doğar ancak söz konusu cinayetten etkilenerek ölürse bu durumda normal diyet gerekir. Malikîler, annesine yönelik kasden işlenen bir cinayet sebebiyle sağ olarak doğan ancak sonra ölen cenînden dolayı kısas gerekeceği görüşündedirler⁴².

⁴⁰ İbn Abidin, III, 426; Derdîr, IV, 77; Şirbîni, *Muğni'l-muhtâc*, III, 527; İbn Kudâme, VIII, 201.

⁴¹ İbn Kudâme, VIII, 201; İbn Receb, *Kavâid*, 175.

⁴² Bk. Kâsîni, VII, 324; Malik, *el-Müdevvene*, IV, 631; Şafîî, *el-Ümm*, VI, 141; İbn Kudâme, XII, 74; Remlî, *Nihâyetü'l-muhtâc*, VIII, 322; Merdâvî, *el-İnsâf*, X, 70-75.

Gurrenin gerekli olmasının delili Ebû Hüreyre'den rivayet edilen şu hadistir: "Hüzeyl kabilesinden iki kadından biri diğerine bir şey atarak çocuğunu düşürdü. Hz. Peygamber bu olayda gurreye yani bir köle ya da câriye âzad edilmesine hükmetti"⁴³.

2. Şâfiî'ye göre cenîne karşı işlenen cinayetten dolayı keffâret gerekir. Mâlik de *istihsan* kuralına göre bunu tercih etmiştir.

3. Cinayeti işleyen maktûlün mirasçılarında ise mirastan mahrum olur.

4. Kadı, maslahat görmesi durumunda düşürme ya da kürtaj yoluyla cenînin hayatına kastedenlere tazir cezası uygulayabilir⁴⁴.

İslam cenînin hayatını korumak için pek çok tedbir almıştır. Çocuğunu doğuruncaya kadar hâmile kadının cezasının ertelenmesi hükmü, söz konusu tedbirlerden biridir. Bunun delili Gâmidiyye adlı kadının başından geçen olaydır. O olayda bu kadın zina yaptığı için hâmile olduğunu söylemiş Hz. Peygamber de "çocuğunu doğurmadan gelme" buyurmuştur⁴⁵. Aynı şekilde İslam, cenînin hayatını ve sağlığını korumak maksadıyla ramazanda hâmilenin orucunu bozmasına izin vermiştir. Çünkü Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: "Allah misafirden orucu ve namazın yarısını, çocuk emziren veya hâmile olandan da orucu kaldırmıştır"⁴⁶. Daha bunlardan başka, cenîni korumak için, onun hayatını ihlal eden, sağlığını yok eden ve selametini tehdit eden pek çok tedbir vardır.

b. Neseb Hakkı

İslamî hükümleri araştıran kimse, bir grup hükmün cenînin neseb hakkını koruma etrafında dönüp dolaştığını görür. Boşanmış ya da kocası ölmüş kadının iddet beklemesi söz konusu hükümlerden biridir. Bu hükmün amacı kadının rahminde çocuk olup olmadığını bilmektir. Aksi halde nesepler birbirine karışır ve çocuk birden fazla babaya nisbet edilir. Bu yüzden de hakları zayı olur. Hi-maye düzeni bozulur. Hâmile kadının nikâhının yasaklanması da bu kabildendir. Nitekim Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: "Allah'a ve âhîret gününe inanan birisinin suyunu başkasının tarlasına akıtması helal olmaz"⁴⁷.

Kocası ölen kadının iddetinin dört ay on gün olmasının hikmeti konusunda İbn Kayyım el-Cevziyye şunları söylemektedir: "Şüpheli-

⁴³ Buhârî, Ferâiz, 11, Diyât, 25, 26 (Hadis no: 6512); Müslim, Kasâme, 34, 38, 39.

⁴⁴ Kâsânî, VII, 321; Derdîr, *Bulgatu's-sâlik liakrabî'l-mesâlik*, IV, 380; er-Rasâ', *Şerhu hudûd-i İbn Arfe*, 678; Şâfiî, VI, 141; İbn Kudâme, XII, 75-78; İbn Teymiyye, *Mecmû'u'l-fetâvâ*, XXIV, 159; Merdâvî, X, 72.

⁴⁵ Müslim, Hudûd, 22 (Hadis no: 1659); Muvatta, Hudûd, 5.

⁴⁶ Nesâî, Sıyâm, 50, 51, 62; İbn Mâce, Sıyâm, 12.

⁴⁷ Ebû Davud, Nikâh, 44 (Hadis no: 2158).

siz bu süre hikmet ve maslahata uygundur. Zira belli bir sürenin olması gerekir. Bu sürelerin en iyisi rahimde çocuğun bulunup bulunmadığının bilindiği süredir. Nitekim çocuk ilk kırk günde döl suyu, sonraki kırk günde pıhtı, daha sonraki kırk günde ise et parçası halinde olur. İşte bu da dört ay eder. Dördüncü aşamada ise çocuğa ruh üflenir. Bu da, şayet kadın hâmile ise çocuğun ana karnında hareket etmesiyle ortaya çıksın diye, on gün olarak takdir edilmiştir⁴⁸.

Böylece bu ve benzeri hükümlerin cenînin nesebini karışmaktan koruduğunu görmekteyiz.

İslam'ın cenîni koruma ve haklarını himaye adına öngördüğü hükümlerin bir kısmı bunlardır. Ne kadar ilerler ve gelişirse gelişsin, beşerî hukuk sistemlerinde bu hükümler bulunmaz.

III. Kürtajın Hükümü

A. Genel Olarak

1. Sözlük Anlamı

Kürtajın Arapça karşılığı olan "ichâz" (ضاحا) kelimesi *c.h.z* (جهض) kökünden türemiştir. Nitekim Araplar yavrusu tamamlanmadan onu doğuran devenin bu durumunu ifade etmek için "اجهضت الناقة اجهاضا" (deve düşük yaptı)" derler⁴⁹.

Feyyûmî şöyle demiştir: "Sözlükte المرأة ولدها اجهاضا ifadesi, 'dişi deve ve kadın yaratılışı eksik olduğu halde onu düşürdü', anlamına gelir"⁵⁰.

Bu kelime İslam hukukunda da sözlük anlamının dışına taşmamak üzere kavramlaştırılmıştır. Kürtajı ifade etmek için İslam hukukçuları zaman zaman *ichaz'a* manâ olarak yakın olan *ilkâ* (القاء), *tarh* (طرح), *inzâl* (انزال) ve *imlâs* (املاص) gibi kelimeleri birbirinin yerine kullanırlar⁵¹.

Arap Dil Kurumu, dört aydan önce anne rahminden çıkan çocuk için *ichâz* kelimesinin, dört ve yedi aydan önce çıkanlar için ise *iskât* ve *ilkâ* kelimelerinin kullanılmasını kararlaştırmıştır. Bu, XIII. Asırdan sonra oluşturulmuş bir kavramdır⁵².

Kürtajın tıbbî tanımı biraz önce zikredilenden fazla farklılık göstermez. Nitekim doktorlar kürtajı şöyle tanımlarlar: "Kürtajı

⁴⁸ İbn Kayam, *İ'lâmu'l-muvakkilîn*, II, 67.

⁴⁹ İbn Manzûr, *Lisânu'l-arab*, VII, 94; Firuzabâdî, *el-Kâmûsu'l-mühîr* 824.

⁵⁰ Feyyûmî, *el-Misbâhu'l-münîr*, 63.

⁵¹ Ebû Abdullah Şemsüddin el-Ba'î, *el-Mutlî' alâ ebvâbi'l-muknî' Abdülmünim, Mu'cemu'l-mustalahât ve'l-elfâzî'l-fıkhiyye*, I, 70.

⁵² *Mu'cemu'l-vasît*, I, 398.

yaşamaya elverişli aşamaya gelmeden önce anne rahminden dışarı çıkmasıdır"⁵³.

2. Dînî Hükümü

Tartışma Konusunun Ortaya Konması

İslam hukukçuları görüş birliği etmişlerdir ki, cenînin kendiliğinden düşerse bu durum için helallik veya haramlık nitelemesi yapılamaz. Ancak bir haksız fiil sonucu cenînin düşmesine sebebiyet veren kişi tazir ve tazminat cezasını hak eder.

Yine İslam hukukçuları, dört ay geçtikten yani ruh üflendikten sonra bir mazeret olmadan cenînin düşürülmesinin haram olduğu hükmünde görüş birliği etmişlerdir. Nitekim İbn Mesud'dan nakledilen hadiste yer aldığı üzere, cenîne dört aydan sonra ruh üflenir. Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: "Sizden her birinizin yaratılışının başlangıcı, annesinin karnında kırk günde derlenip toparlanır. Sonra ikinci kırk günlük süre içinde pıhtı haline döner. Sonra da bir o kadar zaman içinde bir parça et olur. Daha sonra Allah bir melek gönderir ve melek, ona ruh üfler..."⁵⁴. Buna göre çocuğa ruh üflendikten sonra yani anne rahmine düşmesinin üzerinden yüzyirmi gün geçtikten sonra kürtaj yapmak câiz değildir⁵⁵.

Cenîne ruh üflendikten sonra, anne rahminde kalması annenin hayatını riske sokacaksa kürtaj yapmanın cevaz sınırı hususunda farklı görüşler meydana gelmiştir.

Bazı İslam hukukçuları, "Ve yine sakın, haklı bir gerekçeye dayanmaksızın, Allah'ın dokunulmaz kıyıldığı cana kıymayın..."⁵⁶ meâlindeki âyete dayanarak başka bir canı kurtarmak için kürtaj yapmanın câiz olmadığı görüşünü benimsemişlerdir. İbn Abidin'in *Hâşiyetü reddi'l-muhtâr* adlı eserinde açıkladığı görüş budur. O, şöyle demiştir: "Hamileliğin devam etmesi halinde annenin sağlığından endişe edilirse ve cenînin düşürülmesinin annenin hayatta kalmasını sağlayacağı zannedilirse bakılır: Eğer çocuk canlı ise, düşürülmesi câiz olmaz. Çünkü çocuğun rahimde kalması halinde annenin öleceği şüpheye dayalı bir bilgidir. Şüpheye dayanarak canlı bir insanın öldürülmesi câiz olmaz"⁵⁷.

⁵³ Bk. Ahlam el-Kavâsime, *Mevsû'atü'l-hamli ve'l-vilâde*, 121.

⁵⁴ Buhârî, *Bed'ü'l-halk*, 6, Enbiyâ, 1, Kader, 1; Müslim, Kader, 1.

⁵⁵ Bu konuda İslam hukukçularının ittifakı için bk. İbn Abidin, III, 176; İbn Hümam, III, 400; Derdir, *Hâşiyetü'd-düsûki*, II, 311; İbn Cüzeyy, *el-Kavânînu'l-fikhiyye*, 141; Kurtubî, XII, 8; Gazâlî, *İhyâu ulûmiddîn*, II, 51; Remlî, VIII, 442; Behûtî, I, 220; Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve edilletühû*, VI, 556; Ömer Gânim, *Ahkâmu'l-cenîn*, 169-170.

⁵⁶ İsrâ, 17/33.

⁵⁷ İbn Abidin, II, 238.

Keza, ölüme zorlanan birisinin, zorlamanın derecesi ne olursa olsun, kendisini kurtarmak için başkasını öldürmesi câiz olmaz. Şayet öldürürse cumhura göre ona kısas gerekir⁵⁸. Fakat cenînin anne rahminde kalması halinde hem onun hem de annesinin kesin olarak öleceği biliniyorsa ve annenin kurtulmasının tek yolu cenînin düşürülmesi ise kürtajın câiz olduğunu söyleyenler de vardır⁵⁹.

Bu yaklaşım, İslam hukukçularının görüşüne muhaliftir. Fakat aşağıdaki hususlar bunun tercih edilmesini uygun kılmaktadır:

a. Fer', aslın yok edilmesini gerektirmez. Bu sebeple, cumhura göre asıl (mesela baba) fer'ini (mesela oğlunu) öldürdüğü zaman ona kısas gerekmez⁶⁰.

b. İslam hukukçularının çoğu, her ne kadar işlediği fiil haram olsa ve bu işi kasden yapsa da, cenîni öldüren kimseye kısas uygulanmayacağına görüş birliği etmişlerdir. Bu görüşlerine gerekçe olarak da, cenînin hayatının hiçbir bakımdan kâtilin hayatına eşdeğer olmadığını göstermişlerdir⁶¹.

c. Anne olan kadın çoğu kere aynı zamanda birinin eşi durumundadır. Kocasının ona olan ihtiyacı büyük ve kesindir. Kadının himayesinde çocukları da varsa bu durumda ona olan ihtiyaç daha da fazladır. Bu sebeple bize göre, annenin kaybedilmesinden doğacak mefsetler cenînin kaybedilmesinden doğacak olanlardan daha büyüktür. İşte kürtaj ancak, çatışma anında, annenin hayatını kurtarma imkânı bulunmayınca ve çocuğun düşürülmemesi durumunda annenin öleceği kesin olunca câiz olur.

Anneyi kurtarmak için çocuğun kürtaj edilmesinin zarûrî olduğu bazı durumlar şunlardır: Hamileliğin ilk aylarında rahimde aşırı kanama meydana gelmesi, ödem oluşması, ağır anjin, böbrek ve akciğer hastalıklarına sebebiyet veren aşırı kalp çalışması veya kansere bağlı sebepler. Bütün bu hastalıkları âdil/uzman doktorlar gözlemler ve bu durumlarda hâmileliğin devam etmesinin anneyi kesin olarak ölüme götüreceğine karar verirler⁶².

Dört aylık olmayan (yani kendisine henüz ruh üflenmemiş) cenînin düşürülmesi konusunda da İslam hukukçuları farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Bunları aşağıdaki şekilde özetleyebiliriz:

⁵⁸ Bk. Kâsânî, VII, 181; Zerkeşî, I, 188; İbn Receb, 176; Suyutî, *el-Eşbâh ve'n-nezâir*, 85.

⁵⁹ Bu görüş için bk. *el-Mevsû'atu'l-fikhiyye*, II, 57; Muhammed Naim Yasîn, *Ebhâsun fikhiyyetün li kadâyâ tibbiye muâsıra*, 195; Şevmân, *İchâzu'l-haml*, 48-49.

⁶⁰ Maverdî, *Ahkâmu's-sultâniyye*, 286; Kâsânî, VII, 233.

⁶¹ Şâfiî, *el-Ümm*, VI, 138-139; Kâsânî, VII, 233.

⁶² Naim, Yasîn, 196; Tarîkî, *Tanzîmu'n-nesl*, 214-230; el-Bâr, *Müşkiletü'l-ichâz*, 30-36.

Birinci görüş: Ruh üflenmeden önce kürtaj mutlak olarak câizdir.

Bazı Hanefilerin, Malikilerden İbn Rüşd'ün ve Hanbelilerden bazılarının görüşü bu şekildedir⁶³. Bunlara göre ruh üflenmeden önce kürtaj haram değildir. Gerekçe olarak da ruhun üflenmeden önce cenînin canlı insan haline gelmemiş olmasını göstermişlerdir.

İbn Abidin, Hâşiye'sinde şöyle demiştir: "Cenînin henüz organları oluşmadan, pıhtı veya et parçası halinde iken düşürülmesi câizdir. Fakihler bu süreyi yüzyirmi gün olarak takdir etmiş ve bu durumda cenînin henüz canlı insan haline gelmemesini hükme gerekçe göstermişlerdir⁶⁴.

İkinci görüş: Kürtaj sadece ilk kırk gün içinde câizdir.

Malikîlerden el-Lahmî, Şâfiîlerden Ebû İshak el-Mervezî ve Hanbelîler ilk kırkıncı günden süreden önce kürtajın haram olmadığına hükmetmişlerdir.

İbn Kudâme kürtajın sahih olduğunu delillendirme sâdedinde şunları söylemiştir: "Cenîn et parçası olarak anne rahminden çıktığında güvenilir ebeler onda gizli bir insan suretinin bulunduğu yönünde şahitlik yapsalar bundan dolayı *gurre* gerekir. Eğer bunlar düşüğün, insanın suretinin henüz başlangıç aşamasında olduğuna ve daha sonra şekil alacağına şahitlik etseler bu konuda iki görüş vardır. Daha sahih olan görüşe göre, bunun düşürülmesinden dolayı bir şey gerekmez, çünkü henüz insan şeklini almamıştır. Pıhtıda olduğu gibi bundan dolayı da bir şey gerekmez. Zira beraet-i zimmet asıldır. Şüphe ile zimmete borç/ceza yüklenmez. İkinci görüşe göre ise bu durumda da *gurre* gerekir. Çünkü bu cenîn insanın başlangıç aşamasındadır, şayet düşürülme idi insan şeklini alacaktı. Ancak döl suyu ve pıhtı durumunda bu hüküm geçerli değildir"⁶⁵.

Metnin zâhirinden anlaşıldığına göre, mezheplerinde tercîh edilen görüşe göre Hanbelîler, şekillenmeden önce ve et parçası aşamasında iken cenînin düşürülmesini cinâyet olarak görmezler. Bu sebeple kan pıhtısında olduğu gibi, bundan dolayı da bir şey gerekmez. Bu göstermektedir ki, pıhtı aşamasında iken cenînin kürtaj edilmesi onlara göre tartışmasız câizdir. Bu görüş de önceki gibi, hamileliğin ilk merhalesinde kürtajın haram olmadığını ön görmektedir. Gerekçesi de cenînin henüz canlı insan durumunda olmamasıdır.

⁶³ Bk. İbn Abidin, III, 176; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, IV, 335; İbn Kudâme, VII, 802; Merdâvî, I, 386. Bu görüş Hanbelî hukukçu İbn Akil'e nisbet edilmektedir.

⁶⁴ İbn Abidin, III, 176.

⁶⁵ İbn Kudâme, XII, 74.

Bu görüşlere şöyle itiraz edilebilir: Birinci görüş sahiplerinin dediği gibi cenîn ruh üflenmeden önce henüz ilk aşamalarından birindedir. Veya ikinci görüşte olanların dediği gibi kırk günden az bir sürede olsa da ve henüz canlı bir insan olmasa da o, insan olmanın başlangıç aşamasındadır, kürtaj edilmese canlı bir insan olacaktır. Evet durum böyledir. Bazı âlimler azil yapmayı da engelleme yönünde görüş belirtmişlerdir. Çünkü azil, çocuğun oluşumunu engellemektedir. Halbuki "Açlık korkusuyla çocuklarınızı öldürmeyin, onların ve sizin rızkınızı biz veriyoruz..."⁶⁶ âyetiyle çocuğun öldürülmesi yasaklanmıştır. Ancak dışarıya atılan ve rahme gitmesi engellenen suyun, azil yapılmamış olması durumunda hamilelik oluşturacağı da kesin değildir. O zaman hamilelik oluştuktan sonra kürtajı engellemek öncelikle gereklidir⁶⁷.

Bu görüşü çağdaş âlimlerden Şeyh Ali Tantavî⁶⁸, Dr. Muhammed Selâm Medkûr⁶⁹, Mustafa ez-Zerkâ⁷⁰ ve Muhammed Said el-Bûtî⁷¹ tercih etmiştir.

Üçüncü görüş: Kürtaj ancak, ruh üflenmeden önce ve bir özürden dolayı câiz olur.

Hanefilerin cumhurunun ve bazı Şâfiîlerin görüşü budur⁷². Zira bunlara göre, câiz kılacak makbul bir özür bulunması durumunda ruh üflenmeden önce kürtaj câizdir. Ancak bu görüşü savunanlar kürtajı câiz kılacak özrün türünde ihtilaf etmişlerdir. Hanefiler bu duruma, annenin memede başka bir çocuğunun bulunmasını ve hamilelikten sonra annenin süttten kesileceğini ayrıca babanın süt anne tutacak malî gücünün bulunmamasını örnek göstermişlerdir⁷³.

Şâfiîler özür olarak sadece kadının zinadan ötürü hâmile kalmış olmasını gösterirler. Nitekim Remlî bu duruma işaret ederek şöyle demiştir: "Döl zina mahsulü olursa ruhun üflenmesinden önce kürtajın câizliği düşünülür"⁷⁴. Bu, hâmileliğin devamının bir utanmaya veya rezil olmaya sebebiyet vermemesi durumunda olur. (Eğer hâmilelik böyle bir duruma sebebiyet verirse kürtaj evleviyetle câizdir).

⁶⁶ İsrâ, 17/31.

⁶⁷ Abbas, Şevman, *İchâzu'l-haml*, 52-53.

⁶⁸ Tantavî, *Fetâvâ*, 312.

⁶⁹ Ömer Gânim, *Ahkâmu'l-cenîn*, 165.

⁷⁰ Zerkâ, *Fetâvâ*.

⁷¹ Bûtî, *Tahdîdu'n-nesl vikâyeten ve ilâcen*, 85.

⁷² İbn Abidin, III, 176; Kâsânî, VII, 325; Remlî, VIII, 416; İbrahim el-Beycûrî, *Hâşiyetü'l-beycûrî alâ şerhi'l-kâsim alâ metni Ebi's-Şücâ'*, II, 415.

⁷³ İbn Abidin, III, 176.

⁷⁴ Remlî, VIII, 416.

Bu görüşe şöyle itiraz edilebilir: Nurlu şeriat, zinayı büyük bir suç saymış ve zina eden kadın veya erkek hakkında evli (*muhsan*) iseler ölünceye kadar taşlanma (*recim*) gibi ağır bir ceza, evli değilse kırbaç (*celde*) cezası indirmiştir. Ancak şeriat, gayrimeşru bir evlilikten meydana gelen cenînin yaşama hakkını yok etmemiş, bu sebeple de çocuğunu doğuruncaya kadar hâmileye had cezasının uygulanmasını yasaklamıştır. Gâmidîyye adlı kadının olayı⁷⁵ bilinmektedir; nitekim Hz. Peygamber bu kadının zina sonucu hâmile kaldığını öğrenince doğuruncaya kadar cezasının uygulanmasını durdurmuştur⁷⁶.

Bazı çağdaş âlimler ruhun üflenmesinden önce zaruret veya özür sebebiyle kürtaja cevaz vermişlerdir. Dr. Yusuf el-Kardavî⁷⁷, Dr. Vehbe ez-Zühaylî⁷⁸ ve Şeyh Mahmud Şeltût⁷⁹ bu görüşü savunulardandır. Suudî Arabistan Büyük Âlimler Heyeti de bu yönde fetva vermiştir⁸⁰.

Dördüncü görüş: Kürtaj mutlak olarak haramdır.

Malikîlerin –ki onlarda muteber görüş budur-, Şâfiilerin ve Zahirilerin⁸¹ cumhuru bu görüştedir. Zira onlar kürtajın mutlak olarak haram olduğu görüşündedirler. İmam Gazzâlî⁸², İbn Teymiyye⁸³, İbn Receb el-Hanbelî⁸⁴, İbnü'l-Cevzî⁸⁵ vb. de bu görüştedir.

Bu görüşü savunanlar görüşlerine gerekçe olarak, döl suyunun (*nutfe*) anne rahmine yerleştikten sonra şekillenmeye başlamasını ve ruhun üflenmesine hazır hale gelmesini göstermektedirler.

Bu görüşe şöyle itiraz edilebilir: Ruhun üflenmesinden sonra olduğu gibi, ruh üflenmeden önce de kürtaj için zorlayıcı zaruretlerin dikkate alınması gerekir. Bazen çocuğun düşürülmemesi şeklindeki maslahat annenin sağlığının riske girmesi mefseleti ile çatışabilir. Çatışma anında mefseletin defedilmesi maslahatın elde edilmesinden önce gelir...Bu konuda kürtaja başvurmayı zarûrî kılan başka gerekçeler de bulunabilir.

⁷⁵ Olay Müslim'de geçmektedir. Bk. Hudûd, 24 (hadis no: 1695); Ebû Davud, Hudûd, 24, 4431.

⁷⁶ Şevman, 54.

⁷⁷ Kardâvî, *Fetâvâ muâsıra*, II, 547.

⁷⁸ Zühaylî, *el-Fikhu'l-İslamî ve edilletühû*, III, 556.

⁷⁹ Şeltût, *el-İslamu akîdeten ve Şeriaten*, 204.

⁸⁰ Fetva numarası, 140, tarih, 20/6/1407.

⁸¹ Bk. İbn Rüşd, IV, 335; Derdîr, II, 266-267; a.mlf., *Bulğatu's-sâlik*, IV, 191; Remîlî, VIII, 416; İbn Hazm, *el-Muhallâ*, XI, 31.

⁸² Gazzâlî, *İhyâ*, II, 537.

⁸³ İbn Teymiyye, *el-Fetâvâ'l-kübrâ'l-Misriyye*, IV, 185.

⁸⁴ İbn Receb, I, 163.

⁸⁵ Merdâvî, I, 386.

Tercih

İslam hukukçularının cenîn yüzyirmi günlük olmadan yani ona ruh üflenmeden önce kürtaj edilmesinin hükmü konusundaki görüşlerini ortaya koyduktan sonra -Allah en iyisini bilir- bize göre tercihe şâyan görüş, Hanefilerin çoğunluğu ile Şâfiîlerden onlara katılanların görüşleridir. Bilindiği üzere onlar, ister dölllenme, ister pıhtı isterse et parçası aşamasında olsun, bir zarûret bulununca ruhun üflenmesinden önce çocuğun düşürülmesinin câiz olduğu görüşündedirler. Bu konuda sadece özür yeterli değildir, süre de önemlidir. Kürtaj için muteber şartlar şunlardır:

- a. Zarûret beklenen bir şey değil, bizzat var olmalı.
- b. Bu işi yapmak zorunda kalan kişinin dînî emir ve yasaklara muhalif davranmaktan başka çaresi kalmaması.
- c. Zarûret, can ya da organın yok olmasından endişe edilecek kadar şiddetli (mülci) olmalı.
- d. Zararın defi için yapılmasına mecburen izin verilen fiil en asgari haddinde tutulmalı.
- e. Riskin hamilelikle ve cenîn ile sıkı irtibatı bulunmalı. Yani zararı defetmek için kürtajdan başka mübah yollardan biri bulunmalı⁸⁶.

"Zarûretler yasak şeyleri mübah kılar", "Zarar giderilir", "İki mefsetet çatıştığında, daha büyük olanı dikkate alınarak daha hafif olanı yapılır", "Mefsetetlerin defi maslahatların celbinden önce gelir" ve diğer genel hukuk kuralları bu görüşü desteklemektedir. Fakat kürtaj için bir zarûret yoksa, dölllenme aşamasında bile olsa cenîni düşürmenin câiz olduğunu söyleme imkânı yoktur. Çünkü her ne kadar cenîn ilk aşamalarda canlı bir insan değilse de, düşürülmediği zaman insan olmanın başlangıcında sayılır. Nitekim daha önce şöyle denilmişti: Döl suyunun başlangıcından doğuma kadar cenîn şekillenme ve gelişme aşamasındadır. Bu sebeple herhangi bir aşamada insanlığını veya dokunulmazlığını ortadan kaldırma imkânı yoktur. Ne var ki, zarûret anında daha büyük zararı önlemek için daha hafif olan yapılır. Şüphesiz döl suyunun, pıhtının hatta et parçası haline gelip şekillenmiş veya şekillenmemiş cenînin düşürülmesi annenin ölmesi ve benzeri şiddetli zarûretlerden daha hafiftir. Daha önce de ifade edildiği üzere, zarûret, ruhun üflenmesinden sonra bile cenînin kürtaj edilmesini câiz kılar. Öyleyse ruhun üflenmesinden önce haydi haydi câiz kılar.

⁸⁶ Tarîkî, *Tanzîmu'n-nesl*, 215-216; Şevmân, *İchâzu'l-haml*, 56; Ebû Süleyman, *Fıkhuz-zarûre ve tatbîkâtuha'l-muâsıra*, 64-66.

B. Cenînin Düşürülmesinin Câiz Olup Olmadığı Durumlar

Anne ve cenîne âriz olan özel bir takım durumlar vardır ki bunlar bazıları için cenînin kûrtaj edilmesine gerekçe olur. Dînen/hukûken muteber bir özür bulunmadıkça kûrtajın haram olduğunda karar kılmıştık. O zaman sırf annenin istememesi yüzünden cenînin hayatına kastetmek câiz olmaz. Çağımızda kûrtajın mübah olduğunu ilan eden bazı sesler çıkmaktadır. Bunların bir kısmının haklı yönü bulunmakla birlikte, çoğu doğru değildir. Bu bölümde kûrtajın mübah olduğunu seslendiren bu seslerin bir kısmına işaret etmeyi ve şeriatın/dinin nurlu hükümleriyle ve genel prensipleriyle ne kadar uzlaştıklarına yer vermeyi umuyoruz. Biraz özetle bunlar aşağıdaki şekildedir:

1. Aile Planlaması Maksadıyla

Aile planlaması veya doğumları azaltma çağrıları pek çok gerekçeye dayanmaktadır. Bunların bir kısmı şunlardır:

a. Kocası tarafından devamlı istifade edilmesi için kadının güzelliğinin ve özelliğinin korunması. Ayrıca iki hâmilelik arasındaki süre kısa olduğu için hâmileliğin ve doğumun tekrar etmesi yüzünden kadının sağlığının riske girmesine engel olma; ki, bu durum, hasta, yaşça küçük veya çeşitli zorluklar çeken âdetten kesilme yaşına gelmiş kadınlara hâmile kalmaktan caydırmaktadır.

b. Memede olan çocuğun, hâmilelik sonucunda annenin sütünün kesilmesi riskinden korunması. Yahut, emzikli kadının hâmile kalması üzerine sütte bazı değişikliklerin olması. Bu durum bazen çocukta gelişme, bağışıklık ve zeka zafı veya çeşitli kalıtsal hastalıklar meydana getirir.

c. Çocukların çokluğu sebebiyle fakirliğe düşme korkusu ya da zamanın bozulmuşluğundan endişe etme⁸⁷.

Bu gerekçelere bakan birisi, bunların geçici korunmayı (azlı) mübah kılmak için geçerli olabileceğini, ancak anne rahmine düştükten sonra çocuğun kûrtaj edilmesi veya devamlı olarak doğurmayı engellemek için sebep olamayacağını görür. Zira bu durum, nesli korumaya çağırان ve neslin çoğalmasını teşvik eden dîni naslarla çatışmaktadır. Bilindiği üzere söz konusu naslar neslin korunmasını şerî hükümlerin zarûrî maksatlarından biri saymıştır. Halbuki kûrtaj, neslin azaltılmasına çağırılmakla veya sayısını azaltmak için hayatına kastetmek suretiyle bu naslara aykırılık arz etmektedir.

Buradan hareketle -gerekçesi ne olursa olsun-, aile planlamasına, şekillenme aşamalarından herhangi birisinde cenînin kûrtaj

⁸⁷ Tarîkî, 19-29.

edilmesini mübah kılan bir özür olarak rağbet etmek muteber olmaz. Kâhire'deki İslamî Araştırmalar Akademisi (*Mecmau'l-buhûsi'l-İslâmiyye*)'nin kararı da bu görüşü teyit etmektedir. İlgili karar şöyledir: "Aile planlaması maksadıyla kürtaj yapmak veya bunun için kısırlaştırma yöntemlerini kullanmak ne eşlere ne de başkasına dînen cevaz verilemeyecek bir iştir"⁸⁸.

İslam Konferansı Teşkilatına bağlı Fıkıh Akademisi (*Mecmeu'l-fıkhî'l-İslamî*) de bu kararı desteklemiştir⁸⁹. Ayrıca bir grup İslam âlimi, âile planlamasının haram olduğunu ilan etmiş ve âile planlamasına çağırın konferanslara karşı savaş açılmasını öngörmüş-tür⁹⁰.

2. Gayrimeşru İlişkiyi Örtme Gayesiyle

İster nikâh isterse zinâ mahsulü olsun, İslam cenînin korunmasına çağırılmıştır. Bu sebeple yapılan gayrimeşru bir ilişkinin örtbas edilmesi için kürtaja başvurulması câiz olmaz. Bunun delillerinden bazıları şöyledir:

a. Zina edip hâmile kalan Gâmid'li bir kadına Hz. Peygamber: "doğuruncaya kadar git" demiştir. Bu hadis göstermektedir ki, gayrimeşru bir ilişkinin örtbas edilmesi için kürtaja başvurulması câiz olmaz. Zira böyle bir şey câiz olsaydı Hz. Peygamber elbette çocuğun düşürülmesini emreder ve çocuğa önem vermezdi. Halbuki Hz. Peygamber'in; çocuğun hayatına aşırı itina göstermek maksadıyla, doğuruncaya ve çocuğunu memeden kesinceye kadar kadının cezasını ertelediği bilinmektedir.

b. İster zina isterse başka yolla hâmile kalsın, İslam hukukçuları çocuğunu doğuruncaya kadar hâmileye ceza uygulanamayacağında görüş birliği etmişlerdir. Bu da, meydana geliş sebebine bakılmadan, cenînin hayatının dokunulmaz olduğunu göstermektedir⁹¹.

c. İslam hukukçuları tarafından yerleşik kural olarak benimsenen hususlardan biri de şudur: Ruhsatlar günahlara (masiyet) dayanak ve örnek olmaz⁹². Gayrimeşru bir ilişkinin örtbas edilmesi için kürtaja başvurulması çocuğun düşürülmesini mübah kılan bir ruhsat değildir. Bunu, tartışma kastıyla bir özür olarak kabul etsek bile bu, şehvet ve hevâ ehlinin isteklerini gerçekleştirmeleri için

⁸⁸ Bu karara, *Mecmeu'l-buhûsi'l-İslamiyye*'nin 1385 Muharrem ayında yapılan konferansı sonucunda varılmıştır.

⁸⁹ Bk. Söz konusu akademinin Kuveyt'te yapılan (1-6 Cumadi'l-ülâ, 1409) 5. dönem toplantıları.

⁹⁰ Bk. Suudî Arabistan İleri Gelen Alimler Heyeti (*Heyetü kibârî'l-ulemâ*)'nin kararı (karar no: 42), tarih, 13/4/1397; Tarîkî, *Tanzîmu'n-nesl*, 555-573.

⁹¹ İbn Kudâme, VIII, 171.

⁹² Suyûtî, *el-Eşbâh ve'n-nezâir*, 260.

yolunda bir görüş olur. İmam Karâfî şöyle demektedir: "Günahlar (masiyet) ruhsatlar için gerekçe olamazlar. Bu sebeple bir günah işlemek maksadıyla yolculuğa çıkan kimse namazı kısaltma ve orucu bozma ruhsatlarından istifade edemez. Zira bu ruhsatların sebebi yolculuktur. Bu şekildeki yolculuk ise masiyettir ve ruhsata münasip değildir. Çünkü ruhsat vermeyi masiyet üzerine kurmak, mükellef için vesilesini genişletmek suretiyle o masiyetin artmasını sağlamaktır"⁹³.

d. Zinâ ürünü olan cenîn, anne-babasının velâyetini kaybeder. Zira İslam hukukunda "baba (ebb)" sahîh bir nikâh yoluyla evlat sahibi olan kişiye denilir. Nitekim Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: "Çocuk (doğduğu) yatağa aittir, zina edene ise taş vardır"⁹⁴. (Yani çocuğun nesebi nikâha istinaden sabit olur. Zina eden ise babalık hakkından mahrum kalır)⁹⁵. Bu durumda yani gayrimeşru dünyaya gelen çocukların velisi sultan (kamuotoritesi) olur. Zira sultan velisi olmayanın velisidir. Sultanın tasarrufu maslahata bağlıdır⁹⁶. Annenin maslahatını koruma uğrunda cenînin hayatını ortadan kaldırmakta ise maslahat yoktur. Zira buna cevaz vermek hem o anneye hem de başkalarına bu iğrenç işi yapmak için cesaret verir.

Şayet anneye zarar veriyorsa hâmileliğin ilk günlerinde kürtaj yaptırmasına, tevbe etmesi şartıyla, izin verilebilir. Bu anne için bir zaruret sayılır. Zaruret yasak şeyleri mübah kılar, zaruretler, gerekli şartlar oluşunca miktarınca takdir olunur⁹⁷.

⁹³ Karâfî, el-Furûk, II, 33.

⁹⁴ Buhârî, Büyü', 3 (Hadis no: 1947); Müslim, Radâ', 10 (Hadis no: 1457), 36.

⁹⁵ Hadis kaynaklarında (الولد للفراش وللماهر الحجر) ifadesiyle yer alan bu hadiste nesebin zina yoluyla değil de ancak meşru nikâhla sabit olacağı ifade edilmektedir. "Zina edene taş vardır" ifadesi Araplarda darb-ı mesel olarak da kullanılmakta olup bir kimsenin bir haktan mahrum kalmasını ifade etmektedir. Buradaki anlamı: "Zina edene mahrumiyet vardır" demektir. Yani zina edenin zina mahsulü olarak doğacak çocuk üzerinde bir hakkı yoktur, o babalık hakkını kaybetmiş demektir. Çünkü İslam hukukundaki yerleşik kurala göre, meşru bir hakka gayr-i meşru bir yolla ulaşılmaz". Bazı yorumcular, hadisteki "taş vardır" ifadesinden hareketle "zina eden recim cezasına çarptırılır" anlamını çıkarmışlar sa da -ki biz de bu makalenin Bakü baskısında bu yorumu esas almıştık- bu her durum için isabetli değildir. Çünkü her zina mutlaka recim cezası gerektirmez. Bu ceza ancak evli çiftler (muhsanlar) hakkında söz konusudur. (Bk. Aynî, Bedruddin, *Umdetü'l-kâri şerhu sahîhi'l-buhârî*, Mısır 1972, IX, 248; Davudoğlu, Ahmet, *Sahih-i Müslim Tercüme ve Şerhi*, İstanbul 1977, VII, 386).(A.K).

⁹⁶ Suyûtî, el-Eşbâh, 233.

⁹⁷ Bk. Ruhun üflenmesinden önce zina mahsulü çocuğun kürtaj edilebileceğine dair bazı İslam hukukçularının görüşleri için bk. Remlî, VIII, 416; el-Bâr, *Müşkiletü'l-ichâz*, 66-67.

3. Çocuğun Tecâvüz Neticesinde Oluşması Sebebiyle

Gayrimesru ilişkinin örtbas edilmesi kastıyla cenînin kürtaj edilmesi hükmünde zinanın isteyerek veya zorla olması konusunda İslam hukukçuları farklı görüş ortaya koymamışlardır. Yani çocuk ister gönüllü zina yoluyla isterse tecavüz yoluyla oluşsun hüküm aynıdır. Ancak bazı çağdaş İslam hukukçuları tecavüz sonucu oluşan cenînin ilk günlerde düşürülebileceği görüşündedirler. Bunlar tecavüzü, kürtajı mübah kılan bir özür ve ona ruhsat veren bir zurettir olarak değerlendirmişlerdir. Bu görüşteki İslam hukukçularından bazıları şunlardır: Yusuf el-Kardâvî, Ezher'in esti Rektörü Cadu'l-Hakk, şimdiki rektörü Muhammed Seyyid Tantavî. Ancak Tantavî, kürtajın ilk aylarda yapılabileceği görüşündedir⁹⁸.

4. AİDS Hastalığı Bulaşması Sebebiyle

AİDS virüsü, insana bulaşmış olması durumunda ağız akıntısı, gözyaşı, meme sütü, meni, kadınların iltihaplı akıntıları, frengi hastalığı, kan, ilik gibi şeylerde bulunur. Bu virüs, cinsel ilişki ve kan nakli yoluyla başkasına taşınır. Aynı şekilde virüs, AİDS'li annelerden çocuklarına, ya da bu virüsü taşıyan erkeklerden kadınlara ve dolayısıyla çocuklara bulaşır. Çünkü virüs çocuklara plesanta yoluyla, doğum esnasında ve anne sütü yoluyla taşınır⁹⁹. Bu sebeple bazı âlimler, AİDS'li anne kanalıyla kendisine virüs bulaşacak cenînin hayatına son verilmesi görüşündedir ki, çocuk bu hastalığın ızdıraplarını çekmesin ve doğduktan sonra bu hastalıktan dolayı hayatı son bulmasın. Ancak bu, ruhun üflenmesinden önce cenîne virüs bulaştığının ilmen erkenden teşhis ve tespit edilmesi durumundadır. Kuveyt'teki İslam Tıbbî İlimler Teşkilatı (*el-Munazzamatü'l-İslâmiyye li'l-ulûmi't-tıbbiyye*)'nin tıp konularına dair yedinci fikhî toplantısında şu tıbbî karar yer almıştır:

"Hâmilelik esnasında cenîne virüs bulaşma oranının % 10'u geçmeyecek kadar düşük olduğunu ifade etmiştik. Virüsün bulaşmasıyla ilgili bu oranın da hâmileliğin ancak son aylarında olacağına inanılmaktadır. Fakat bilim, virüsün cenîne bulaştığını daha erkenden teşhis edecek seviyeye ulaştığı zaman virüs bulaşması durumu, dînin kürtaja cevaz verdiği süre içerisinde, kürtaj gerekçesi olabilir. Mevcut bilgilerimize göre bu hastalığın şu ana kadar tedavisi bulunmamaktadır. Annenin maslahatı için kürtaja cevaz verildiği dikkate alınır, AİDS'in tedavisi bulunduğu zaman da bu konudaki hüküm değişmelidir. Daha önce ifade edildiği üzere, hâmilelik hastalığının oluşum aşamasını kısaltan ve ortaya çıkmasını hızlan-

⁹⁸ Ömer Gânim, *Ahkâmu'l-cenîn*, 177-178; el-Bârr, *Müşkiletü'l-ichâz*, 63-67, *Mecelletü'l-hikme*, Sayı, 13, s, 354.

⁹⁹ Ömer Aşkar, *Dirâsât fikhîyye fî kadâyâ't-tıbbiyye muâsıra (el-ahkâmu's-şer'iyyeti'l-müteallika bimarazi'liydz)*, I, 26-33.

dıran etkenlerden biridir. Hâmilelik esnasında kadının durumu kötüleşmekte ve sağlığı zayıflamaktadır. Bu durumda, aslı (anneyi) korumak için kürtajın uygulanmasına bir gerekçe bulunması umulur¹⁰⁰.

Hastalığa yakalanan ve hâmilelik sebebiyle ölmesi muhtemel olan anneden dolayı cenînin düşürülebileceği şeklindeki görüşün itibar edilecek tarafı ve dayanakları vardır. Çünkü cenînin yaşaması zanna dayalı olduğu halde annesininki kesindir. Zanna dayalı olanı kesin olandan dolayı kurban vermek şer' en muteber bir şeydir¹⁰¹. Fakat kürtaj çocuktan dolayı yapılıyorsa bu meseledeki muteber dînî görüş cenînin düşürülerek öldürülmesini gerektirmez. Bunun delilleri şöyledir:

a. AIDS virüsü bulaşmış anneden mikrobun çocuğuna intikali genellikle hâmilelikten ve ruhun cenîne üflenmesinden sonra ya da doğum esnasından olmaktadır. Cenîn bu aşamada insanlık sıfatını kazanmış olduğundan onu kürtaj etmeye bir zarûret bulunmamaktadır. O zaman -durum böyle olunca- cenîni düşürmek şer'an câiz olmaz. İslam Konferansı Teşkilatı'na bağlı *Fıkıh Akademisi* (Mecmeu'l-fikhi'l-İslamî)'nin kararı da bu görüşü desteklemektedir¹⁰².

b. Bu durumda, cenînin düşürülmesine sebebiyet verme mefsetedi ile yaşama hakkını korumak için onu düşürmeme maslahatı çatışmaktadır. Cenîn bu durumda kalıp anne rahminde hayatına devam etse ve dünyaya gelse bu sefer de hastalığın bedenine sirayet etmesi mefsetedi ile hayatta kalıp yaşama maslahatı arasında kalmaktadır. Bu çocuk kürtaj edilmezse belki de uzun bir ömür sürecek, güçlü iman ve sâlih amel sahibi olacak, Allah tarafından yardım görecektir, halka faydalı olacak, devamlı olarak ölümü beklediği için, dünyadan daha çok âhirete yakın bir hayat yaşayacaktır. Bu konuyla ilgili fıkıh usulü kuralı şöyledir: "Belli bir amel konusunda mefsetet ile maslahat bir arada bulunur, hem mefsetedi defetme ve hem maslahatı elde etmeye imkân bulunmaz

¹⁰⁰ Bu mütalaayı *el-Munazzamatü'l-İslâmiyye li'l-ulûmi't-tibbiyye*'nin sekreter yardımcısı Dr. Ahmed Recai serdetmiştir. Dr. Câsim Ali Salim'in *el-İsâbe bimarazi fakdi'l-münâ'ati'l-müktesebetü ve ahkâmu'l-muâmelât* adlı makalesinden naklen (s, 197-198, *Mecelletü's-şerî'a ve'd-dirâsâti'l-İslâmiyye*, Câmîatu Kuveyt, sayı, 58, Zilkade 1416).

¹⁰¹ Bk. bir önceki kaynak, 198. Bazı İslam hukukçularının da şöyle dedikleri bilinmektedir: Bu hâmileliği sona erdirmek hâmile annenin hayatını kurtarmayı sağlamaz. Bu kadın hastalığa yakalanmışsa bu durum böyle ölene kadar devam eder. Hâmileliği devam etsin veya etmesin, kürtajın onun hastalıktan kurtulmasına bir katkısı olmaz. (Bk. Aşkar, I, 67).

¹⁰² Karar no: 90. Bu karar, Ebudabi'de yapılan (1-6 Zülkade, 1415) IX. Dönem toplantısında alınmıştır.

ve maslahat, karşısında duran mefsedetten daha büyük olursa maslahat tercih edilir¹⁰³.

c. Özellikle ilaç alanında meydana gelen tıbbî gelişme ve başarılı adımlarla birlikte, gelecekte bulunacak tedavi yöntemini beklemek için AİDS'e yakalanmış cenîni kürtaj yapmamakta maslahat vardır. Nitekim eskiden baş edilemez nice hastalıkların çağımızda ilacı ve tedavisi bulunmaktadır. AİDS de böyle olabilir¹⁰⁴.

5. Memedeki Çocuğu Korumak Gayesiyle

Emzikli bir kadının bu esnada hamile kalmasının, çocuğuna verdiği sütte bulunan protein, vitamin ve diğer maddelerde bir eksilme yapabileceği tıbben bilinmektedir. Bu da süt emen çocuğa zarar vermektedir. Bu sebeple süt emen çocuğu hakkında zararlı sonuçlar doğuracağı düşüncesiyle Hz. Peygamber emzikli kadınla cinsel ilişkiye girilmesini yasaklamak istedi ve şöyle dedi: "*Emzikli kadınla ilişkiye girilmesini (gayle) yasaklamak istedim, fakat baktım ki, Rum ve Acemler bu durumdaki kadınlarla ilişkiye giriyorlar ve bu onların çocuklarına hiç zarar vermiyor*"¹⁰⁵. Şüphesiz bu hadis çocuğu zayıflatacak şeylerden onu korumanın yolunu göstermektedir.

Hanefilere göre, babanın süt anne tutacak parası yoksa ve süt emen çocuğun da ölmesinden korkuluyorsa onun sütünün kesilmemesi için ruh üflenmeden önce kürtaj yaptırmak câizdir¹⁰⁶.

Çağdaş âlimlerden Abdulmecîd Selîm ve Ezher'in eski Rektörü Cadu'l-Hakk bu görüşü tercih etmiştir¹⁰⁷.

Allah en iyisini bilir, belki de tercihe şâyan olan, memedeki çocuğu korumak için ceninin düşürmenin câiz olmamasıdır. Çünkü bunu mübah kılacak dînî bir zaruret yoktur. Sütün kesilmesi veya azalması kürtajı gerektiren bir sebep olmaz. Özellikle günümüzde üretilen bol vitamin ve proteinli alternatif suni mamalar ve gıda maddeleri bollaştıktan sonra bu gereğe tamamen ortadan kalkmıştır.

IV. Ana Rahminde Sakat Olan Çocuğun Düşürülmesi

A. Sakat Çocuk Ne Demektir, Sakatlığın Meydana Geliş Sebepleri ve Türleri

¹⁰³ İbnü'l-Vekîl, *el-Eşbâh ve'n-nezâir*, II, 50; İzzüddin b. Abdisselam, *Muhtasaru'l-kavâidi's-suğrâ*, 188.

¹⁰⁴ *Mecelletü'l-hikme*, sayı, 13, s, 369.

¹⁰⁵ Müslim, *Nikâh*, 140, 141 (hadis no: 1442); Ebû Davud, *Tib*, 16.

¹⁰⁶ İbn Abidin, I, 201; V, 276.

¹⁰⁷ Bk. *Mecelletü'l-hikme*, sayı, 13, s, 379.

Kur'an'da ifade edildiği üzere Allah insanı en güzel surette yaratmıştır. İlgili âyetler şöyledir:

"Şüphesiz biz insanı en güzel şekilde yarattık"¹⁰⁸, "Ey insan! Seni lütuf sahibi Rabbinden uzaklaştıran nedir? Seni yaratan ve varlık amacına uygun olarak şekillendiren, tabiatını âdil ölçüler içinde oluşturan Rabbinden"¹⁰⁹.

Hâmilelik esnasında cenînin veya annesinin sağlığını etkileyen maddî sebepler sonucu nâdiren bedensel özürlü veya sakat çocuklar dünyaya gelmektedir.

Sakat çocuktan ne kastedildiğini anlamak için işaret etmek gerekir ki, cenîn Allah'ın döllemesini istediği spermin yumurtaya kavuşmasıyla oluşur. İnsan anne rahminde çeşitli aşamalar geçirerek gelişir. Önce döl suyu, sonra pıhtı, sonra et parçası, daha sonra kemikler ortaya çıkar ve bunlara et giydirilir. Doğumların %99'u normal olur. Ancak %1.5'i engelli (sakat) olarak dünyaya gelir¹¹⁰.

Hayatının ilk günlerinde ve ilk kırkbeş günde cenîn, dış ve iç etkenlerden etkilenebilecek çok hassas bir aşamadır. Bu etkenler oluşumunu tamamen bozabileceği gibi, gelişim ve oluşumuna ait hareket organlarından bir kısmını, mesela kol, bacak ya da diğer organlarını işlevsiz hale getirebilir. İşte bu, çocuğun gelişim aşamalarının en tehlikelilerindedir. Tabii ki bu, çocuğa son haftalarda hiçbir olumsuzluğun isabet etmeyeceği anlamına gelmez. Aksine, uzmanların dediğine göre son haftalarda da az olmakla birlikte gelişme bozuklukları görülebilir¹¹¹.

Sakat çocuğun mahiyetini tam anlamıyla tasavvur edip kürtaj edilmesine uygun hükmü bilebilmek için sakatlığa etki eden en önemli etkenleri zikredeceğiz. Aynı şekilde cenînlere bulaşan yaratılış bozukluklarının çeşitlerini açıklayacağız.

B. Çocukların Sakatlanmasını Etkileyen Sebepler

Anneye isabet edip cenînin hayatını etkileyen bir takım haricî ve aynı etkiyi gösteren kalıtsal dahilî etkenler vardır.

1. Haricî Etkenler

Çocuğun sakatlanmasına etki eden haricî etkenler pek çoktur. Bir kısmını doktorlar bilmekte, bir kısmı ise hala bilinmemekte fakat etkisi hissedilmektedir. Burada sınırlama anlamında değil de

¹⁰⁸ Tîn, 95/4.

¹⁰⁹ İnfitâr, 82/6-8.

¹¹⁰ Bk. William Berih, *Tecennübü İskâti'l-haml*, 18-20; Abdullah Bâselame, (el-Barr'ın, *Kitâbu'l-cenîni'l-müşevvehi ve'l-emrâzi'l-verâsiyye* adlı eseri içinde), 483.

¹¹¹ Bk. Abdullah Bâselâme, 483.

örnek kabilinden bazılarını zikredeceğiz. Eğer anne hâmileliğinin ilk haftalarında rahim-duvarını delebilen ve gelişmekte olan cenînin dokularına ulaşabilen bazı mikropları kaparsa, bu durum çocuğun ölümüne yol açabilecek kadar zarar verebilir veya onu bedensel özürlü yapabilir. Mesela çocuğun Alman kızamığına yakalanması böyledir.

Başka bir örnek de, kimyasal maddeler, ilaçlar veya ışınlarla maruz kalmak...vb. etkenler. Bu ilaçların hepsi cenînin sakatlanmasına yönelik faaliyetini icra eder. Keza, annenin zührevî hastalıklara yakalanması, radyoaktif ışınlarla maruz kalması, alkollü içkilere düşkün olması ve çoğu kere sigara da aynı olumsuz etkileri gösterir.

2. Dâhilî Etkenler

Daha önce de zikrettiğimiz gibi, yaratılış bozuklukları bazen cenînde mevcut dâhilî etkenlerden yani onun başlangıcını oluşturan köklerinden (sperm veya yumurtadan) kaynaklanan etkenlerden dolayı olur. Mesela, Allah'ın yumurtayı dölmek için seçtiği sperm şekil veya hacminde, kromozom sayısında bozukluk olabileceği gibi, yumurta veya hem sperm hem de yumurta bozukluk taşıyabilir. Bu gibi etkenlerin esas kaynağı kalıttır. Kalıtım da babalardan dedelere kadar gider¹¹².

İnsana önce cenîn durumunda iken bulaşan ve daha sonra çocukluğunda görülen yaratılış bozuklukları pek çoktur. Bunları üç grupta toplamak mümkündür:

Birinci Grup

Cenîne erkenden isabet eden büyük yaratılış bozuklukları veya noksanlıkları. Bunlar ilerleyen aşamada cenînin düşmesine yol açar. Aynı zamanda bu durumlar hâmileliğin kendiliğinden sona ermesine yol açan en önemli sebeplerdendir.

İkinci Grup

Sinir sistemine, kalbe, kan damarlarına, karın cidarına, idrar yollarına...vb. bulaşan büyük yaratılış bozuklukları. Bu bozuklukların bir kısmı cenîn daha anne karnında iken görülecek kadar açık olur. Bunlar çocuk doğar doğmaz da gözle görülebilir. Söz konusu bozuklukların bir kısmı cenîn anne rahminde iken veya doğar doğmaz çocuğun ölümüne yol açar. Bu bozukluklar ile çocuğun yaşamını devam ettirmesi imkânsızdır (kafatası veya beyin gelişimindeki noksanlık ya da nefes borusunun kapalı olması böyledir). Bir kısmı ise çocuğun yaşamasına imkân verse de onu olağanüstü

¹¹² Bk. Bâselâme, 484-485; el-Bârr, *el-Cenînü'l-müşevveh*, 71-77; Deşşâvî, *el-Cenînü fi hatarin*, 81-130.

ilgiye muhtaç eder. Çocuk bu bozukluklarla işlevsiz ve başkasına muhtaç halde yaşar. Allah'ın insanlara bir lütfu olarak bu gibi bozukluklar diğerlerine göre oldukça az meydana gelmektedir.

Üçüncü Grup

Cenînin hayatını işlevsiz kılmayan, onun ölümüne sebep olmayan, çocuğun ve insanın onlarla birlikte yaşayabileceği bozukluklar. Bunların bir kısmının tedavisi mümkündür. Mesela, kalbin delik olması, beynin yeterince gelişmemesi ve buna bağlı olarak zekâ geriliği, enzim bozukluğu, beden içerisindeki bağışıklık bozukluğu, renk körlüğü veya pıhtılaşma bozukluğu, tedavi edilebilen bozukluklardandır.

Burada kayda değer bur husus da şudur: Kalıtsal hastalıkların 107'den fazlası cenîne ailesinden geçmektedir. Çocukların %20'den fazlası ise bu tür hastalıkların basitlerinden herhangi birine doğum esnasında yakalanmaktadır¹¹³.

B. Sakat Çocuğu Düşürmenin Dînî/Hukûkî Hükümü

Bu mesele, tıbbın hastalıkları keşif ve teşhis alanında gösterdiği gelişmeler neticesinde çağımızda ortaya çıkan yeni problemlerden biridir. Önceki İslam hukukçuları bu meseleye değinmemiştir. Zira eskiden anne rahmindeki cenînin mahiyetini bilmek imkânsızdı. Cenînin yakalandığı yaratılış bozukluklarının sebepleri ve bunların derecelerini bilme hususunda verdiğimiz bilgilerden sonra şunları söyleyebiliriz: Yaratılış bozukluklarının hükümü, kuvvet ve zayıflık bakımından bozukluğun derecelerine göre farklılık arzeder. Bunları üç kısımda toplayabiliriz:

1. Basit ve Tedavi Edilebilir Yaratılış Bozuklukları

Çağdaş tıp, rahim içindeki yaratılış bozukluklarını teşhiste kullanılan bazı araçlar yoluyla bozukluğun şeklini büyük ölçüde belirleyebilir. Bu da, cenîni kaplayan sıvıdan veya dokusundan numüne alma ve ultrasonla gözetleme şeklinde olur. Bu araçların bir kısmı anne ve çocuk için bazı riskler taşımaktadır¹¹⁴.

Sakatlığın miktarı bazen küçük olabilir. Ya da tedavisi mümkün olduğundan hayatı aksatmaz ve doğumdan sonra onunla yaşanabilir. Bunlar da döllenmenin üzerinden altmış gün geçtikten sonra ortaya çıkar. Genelde bu bozukluklar, sinir sistemi ve gözle ilgili olanlar hariç, çok şiddetli olmaz. Bunların cenîne bulaşması hâmileliğin ilk altmış gününden sonraki aralıkta bile şiddetli olur ve or-

¹¹³ Bâselâme, 485-486.

¹¹⁴ Muhammed Habib el-Hoca, "İsmetü demi'l-cenîni'l-müşevveh" (el-Bârr'ın el-Cenîni'l-müşevveh ve'l-emrâzu'l-verâsiyye adlı kitabı içinde), 468.

ganların görevlerini yapmalarında bazen büyük ızdıraplara yol açacak kadar büyük olur.

Bu tür bozuklukların bazı örnekleri şunlardır: Cenînin enzimlerinde, beden içindeki bağışıklık sisteminde görülen bozukluklar, renk körlüğü, kalbin delik olması, yetersiz beyin gelişimi ve buna bağlı olarak zekâ geriliği. Bu gibi bozukluklardan dolayı kürtaj yaptırmak câiz değildir. Çünkü çocuğu düşürmeyi gerektirecek şerî özür ya da gerekçe mevcut değildir. İslam hukukçularının çoğunun görüşü böyledir. Hatta doktorlar da buna rıza göstermez ve ister ruh üflenmeden önce isterse sonra olsun, bunu bir canlıya karşı işlenmiş cinayet olarak değerlendirirler¹¹⁵.

2. Çok Riskli veya Kesin Tedavisi Olmayan Bozukluklar

Bu tür sakatlıklar veya yaratılış bozuklukları erken yaşta çocuğun ölümüne yol açar. Beyinsiz, kalpsiz veya böbreksiz olma durumu böyledir. Buna bağlı olarak da çocuk zaten kendiliğinden düşük olur. Bu bozukluklar, hâmilelik esnasında çocuğun kendiliğinden düşmesinin en önemli sebeplerindendir. Bunlar genelde hâmileliğin ilk iki haftasında ortaya çıkar ve bunlarla hayatın devamı mümkün değildir. Bu sebeple genelde bunlar erkenden düştüğü için bunların kürtaj edilmesinin hükmünü bilmeye ihtiyaç yoktur¹¹⁶.

Bu tür bozuklukların sebebi bazen hâmile annenin büyük miktarlarda ultraviyole ışınlarla maruz kalmasıdır. Mesela rahim kanseri tedavisi veya cenînin ölümüne yol açan zehirli kanser ve tümör ilaçlarının alınması böyledir. Bazen çocukta büyük bir bozukluk ortaya çıkabilir ya da anne hâmileliğinin ilk ayında Alman kızamığına yakalanabilir. Bu durumlarda cenînin sakatlanma oranı gerçekten büyük olup %70 civarındadır ve genelde çocuğun kendiliğinden düşmesine yol açar. Şayet çocuk ilk kırk günde kürtaj edilirse – annenin Alman kızamığına yakalanması durumunda olduğu gibibuna engel yoktur. Alimlerin çoğunun buna cevaz vermesi bir taraftan, zaten bu durumda kürtajı mübah kılan güçlü bir özür mevcuttur¹¹⁷.

3. Riskli Fakat Zorla veya Olağanüstü Gayretlerle Tedavi Edilebilen Bozukluklar

Bunlar büyük yaratılış bozukluklarıdır. Cenînin sinir sistemine ve kalbine, kan damarlarına veya idrar yollarına isabet eden bozukluklar böyledir. Bu tür bozukluklar genel olarak organların şekillenmesi aşamasında yani üçüncü ve sekizinci hafta arasında ortaya çıkar. Bunlar bazen ya anne rahminde iken ya da doğar doğmaz

¹¹⁵ Bk. bir önceki kaynak, 466; Ömer Gânim, 181.

¹¹⁶ Muhammed Habib el-Hoca, 468; Ömer Gânim, 181.

¹¹⁷ el-Bârr, *el-Cenînü'l-müşevveh ve'l-emrâzu'l-verâsiyye*, 432-433.

çocuğun ölümüne yol açar. Bazen de çocuk bu hastalıklarla devamlı tedaviye, olağanüstü ilgiye ve organları pek çok görevini yapmadığı için, başkasının yardımına muhtaç olarak yaşar. Sürekli ve şiddetli akıl hastalığı, kafada su toplanması, kafa hacminin küçük olması, omurgalarındaki çatlaklığın bulunmasından kaynaklanan sinir sistemi bozukluğu, ağır böbrek ve idrar yolları hastalıkları böyledir. Dr. Abdullah Bâselâme'nin dediği gibi, bu bozukluklar, "diğerlerine göre daha az görülen türlerdir"¹¹⁸.

Bu tür bozukluklar dolayısıyla kürtaj yoluna baş vurma konusunda farklı görüşler vardır:

a) Ağır bozukluk durumlarının veya riskli kalıtsal hastalıkların teşhisi ruhun üflenmesinden önce (yani hâmileliğin yüzyirmi gününden önce) yapılabilir. Teşhis de sonuçları zan ve şüpheye dayalı olmayan gerçeği yansıtacak şekilde dakik olur, bu hastalıklar sebebiyle çocuğun hayatı kötüleşir ve bundan dolayı hem kendisi hem de âilesi ızdıraplara maruz kalacak olursa, bu özürden dolayı kürtaj yapmakta bir sakınca olmaz. Hanefiler çoğunluğu, bazı Hanbelî ve Şâfiîler ve Mâlikîlerden İbn Rüşd bu görüşü tercih etmiştir. Bu görüşü tercih edenler ruh üflenmeden önce bir özür sebebiyle cenînin düşürülmesini mübah görmüşlerdir. Hanbelîlerin bir kısmı ve İbn Rüşd ise bu süre içinde mutlak olarak (yani belli bir mazerete bağlı olmadan) cenînin düşürülmesini câiz görmüşlerdir¹¹⁹. Kardâvî, Cadu'l-Hakk, Halîl el-Meyyis, Habib el-Hoca, Abdullah Bisam ve Mustafa ez-Zerkâ gibi çağdaş İslam hukukçularının çoğu da bu görüşü tercih etmiştir¹²⁰.

Suudî Arabistan'da bulunan *el-Lecnetü'd-dâime li'l-buhûsi'l-ilmîyye ve'l-iftâ*¹²¹ ve *Râbitatü'l-âlemi'l-İslâmî'ye* bağlı bulunan *el-Mecmeu'l-fikhî* gibi ilim konseyleri ruh üflenmeden önce, üç şartla kürtaji câiz görmektedir:

Birinci şart: Anne-babanın onay vermesi. Çünkü anne-babanın kürtaja ilişkin hak ve görevleri vardır ve kira akdinde doktor ile hasta arasında tıbbî izin esastır.

İkinci şart: "Daha hafifini yapmak suretiyle iki zararın daha şiddetli olanından kaçınmak" kuralı gereğince hâmilenin daha ağır bir riske maruz kalmaması¹²².

¹¹⁸ Bâselâme, 485.

¹¹⁹ İbn Abidin, III, 176; Kâsânî, VII, 325; İbn Rüşd, IV, 335; Remlî, VIII, 461; İbn Kudâme, VII, 802; Merdâvî, I, 386.

¹²⁰ Kardâvî, *el-Helâl ve'l-harâm*, 178; Atavî, *el-İchâz beyne's-şer'i ve'l-kânûn ve't-tıbb*, 293-296; *Mecelletü'l-hikme*, sayı, 13, s, 372; Ömer Gânim, 184-186.

¹²¹ Fetva numarası: 2484, 17/7/1399.

¹²² Suyûtî, *el-Eşbâh ve'n-nezâir*, 178; Zerkâ, *Şerhu'l-kavâidi'l-fikhiyye*, 201.

Üçüncü şart: Kürtajın zarûrî olduğuna iki âdil doktorun birlikte karar vermesi ve bunun hâmileye kürtajdan daha fazla risk getirmeyeceğine şâhitlik etmeleri¹²³.

b) Teşhis ruhun üflenmesinden sonra olursa -Allah en iyisini bilir- tercihe şâyan olan kürtajın câiz olmamasıdır. Zikredilen çağ-daş İslam hukukçuları ve onlardan başka âlimler bu görüştedir.

Kürtajın Haram olmasının delilleri ise şunlardır:

a. Allah'ın haksız yere bir cana kıymasını yasaklayan âyetlerin ve bu konudaki hadislerin genel ifadesi. İnsan hüviyeti kazanan bir can, dokunulmaz can hükmündedir. Anne karnında iken bu yöne yönelik bir saldırı olursa ve rahimden canlı olarak çıkarsa, sonra ölürse bundan dolayı tam diyet, ölü olarak çıkarsa *gurre* lazımdır.

b. Çocuğun sakat olarak doğmasında sağlıklılar için büyük bir ibret vardır. Nitekim Hz. Peygamber bir hadisinde şöyle dua edilmesini istemiştir: "*Allahım! Yaratılışımı güzel kıldığın gibi ahlakımı da düzgün eyle ve beni ateşten koru*"¹²⁴. Buna göre sakat birini gören sağlıklı insan Allah'ın kendine verdiği nimetin farkına varır ve bundan ötürü Allah'a hamdeder. Bu durum onun Allah'a bağlılığını artırır. Aynı zamanda böyle bir durum Allah'ın kudretinin bilinmesini sağlar ve "*Rahimlerde size istediği şekli veren O'dur...*"¹²⁵ âyetinin ne kadar gerçek olduğunu gösterir. Zira Yüce Allah bununla kullarına kudretinin tezahürlerini ve sanatkârlığının hârikalarını gösterir. Cenînin kürtajı ise bu iradeye karşı çıkmaktır. Bazı yaratılış bozukluklarına sahip nice kimselerin yaşadığı, hayata uyum sağladığı ve bazı yönlerinde Allah'ın yaratıklarındaki büyük sanatkârlığını gösteren şeyler ortaya koyduğu görülmektedir.

c. Bilimsel gelişmeler ve yeni teknikler sayesinde saman zaman cenînler anne rahminde cerrahî operasyon, kemoterapi vb. yollarla tedavi edilebilmektedir. Hatta, anne-babadaki kan uyumsuzluğu nedeniyle kan değiştirilebilmektedir. Ki bu yapılmadığı takdirde kansızlık sebebiyle çocukta bazı gelişim bozuklukları meydana getirmekte ve anne rahminde ölümüne yol açmaktadır. Bu gibi durumların pek çoğu artık hâmilelik esnasında tedavî edilebilmektedir¹²⁶. Belkide gelecekte tıp alanındaki yüksek gelişmeler yaratılış bozukluğu bulunan hastaların çekmekte oldukları zorlukların çoğu-

¹²³ Bu karar, *el-Lecnetü'd-dâime li'l-buhûsi'l-ilmîyye ve'l-iftâ'nın* 1415-1995 tarihinde yapılan XII. Dönem toplantısında alınmıştır.

¹²⁴ Beyhakî, İman, (hadis no: 8541); İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, X, 456.

¹²⁵ Âl-i İmrân, 3/6.

¹²⁶ Atavî, Fethiye, *el-İchâz beyne's-şer'i ve'l-kânûn ve't-tıbb*, 299.

nun tedavisine imkân verecek ve Allah'ın izniyle bunlar hayatlarında istikrarı yakalayacak ve zorluklarının üstesinden geleceklerdir.

d. Dr. Bârr şöyle diyor: "Mısır, Ürdün ve Suudi Arabistan'da kürtaj yapan pek çok Müslüman doktorla karşılaştım. Cenînde, beyin gelişmemesi, böbrek olmaması gibi risklerin ve bozuklukların olduğu teşhis edilince -ki maalesef bunlar ancak yüzyirmi günden sonra oldukça geç bir zaman ses dalgaları ile teşhis edilebilmektedir- kürtaj yapmaktadırlar. Halbuki bu, son derece riskli bir şeydir. Çünkü masum bir insanın hayatına kastetmektir..."¹²⁷. Bunun anlamı şu ki, İslam ülkelerinin çoğu, cenînin sakatlığına hükmedip bundan dolayı da kesin olmayan ve şüpheli teşhislere göre kürtaja başvurmaktadırlar. Halbuki ilgili kural şöyledir: "Yakin (kesin olarak bilinen şey) şek ile zâil olmaz"¹²⁸. Ruh üflendikten sonra sakat çocuğun kürtaj edilmesinin haram olduğunu açıklamak için özetle sunmak istediğimiz delillerin bir kısmı bunlardır. Şunu da bilmekteyiz ki, Müslüman doktorların pek çoğu bunu câiz görmekte-dirler¹²⁹.

C. Sakat Çocuğu Kürtaj Etmenin Hukûkî Sonuçları

Cenîni kürtaj etmenin bir takım hukûkî sonuçları vardır ki, bu araştırmayı bunlarla sona erdirmek güzel olur. Bu sonuçların bir kısmı cenînin kendisiyle, bir kısmı ise annesiyle ilgilidir. Genelde cenîne bulaşacak yaratılış bozukluklarından ve kalıtsal hastalıklardan onu korumaya ilişkin bazı sonuçlar da vardır. Bu da o hastalıklardan kaçınmak ve tehlikelerinden korunmakla olur. Bunları aşağıdaki şekilde özetleyebiliriz:

1. Düşük Cenîn ile İlgili Sonuçlar

a. İslam hukukçuları, annesinden sağ olarak doğan -ki bu da ağlama ve bunun gibi, canlı olduğunu gösteren işaretlerle anlaşılır ve doğumdan sonra ölen çocuğun yıkanacağı, kefenleneceği, namazının kılınacağı ve defnedileceği hususunda görüş birliği etmişlerdir¹³⁰. İbn Münzir bu konuda icma bulunduğunu nakletmiştir¹³¹. Bunun delili Hz. Peygamber'in şu hadisidir: "Canlı olarak doğan (ve hemen ölen) çocuğun cenazesi kılınır, canlılık alameti göstermezse namazı kılınmaz"¹³². Fakat cenîn dört aydan önce kürtaj edilirse, İslam hukukçularının çoğuna göre cenazesi yıkanmaz ve namazı

¹²⁷ el-Bârr, *el-Cenînü'l-müşevveh*, 434.

¹²⁸ Suyuti, *el-Eşbah ve'n-nezâir*, 124; Zerkâ, *Şerhu'l-kavâidi'l-fikhiyye*, 79.

¹²⁹ Atavî, 293-303; Ömer Gânim, 181-185; *Mecelletü'l-hikme*, sayı, 13, s, 371-377; el-Bisâm, *el-Cenînü'l-müşevveh*, 477-479.

¹³⁰ İbn Abidin, II, 227; İllîş, *Mevâhibü'l-celil*, II, 208; Nevevî, *el-Mecmû*, V, 258; İbn Kudâme, XII, 37.

¹³¹ İbn Münzir, *el-İcmâ'*, 42.

¹³² Darimî, *Mirâs*, II, 485; Abdurrezzak, *Musannef*, III, 529.

kılınmaz, bir beze sarılıp, insana olan saygıdan ötürü, bir yere defnedilir. Bu kendisinde herhangi bir canlılık alameti görünmeyen çocuk içindir. Hanefilerin bazısına göre bu durumdaki çocuk da yıkanır¹³³.

b. Bilindiği üzere vârisin mirasa hak kazanabilmesi için mûrisi öldüğünde hayatta olması gerekir. Buna göre, cenîn ruh üflenmeden annesinin rahminde ölü olarak çıktığında gerekli şartı taşımadığından mirastan pay alamayacaktır. Annesinden ruh üflendikten sonra, cinâyet vb. sebeplerle- erken doğduğunda ve canlılık alametleri gösterdiğinde ise – daha sonra ölse de- mirastan pay alabilecektir. Çünkü gerekli şart olan hayatta olma şartını taşımıştır. Çünkü Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: "Çocuk annesinden doğduğunda canlılık alameti gösterirse mirasçı olur". Bu konuda da İslam hukukçuları görüş birliği etmişlerdir¹³⁴.

c. Şayet kürtaj haklı bir gerekçeye dayanmayıp cenînin hayatına kastetmek maksadıyla olmuşsa bunun da bir takım hukukî sonuçları vardır ki, daha önce bu cinayetin cezasını kısaca ifade etmiştik. Ancak kürtaj, doktorun yanlış teşhisi, zararlı ilaç vermesi sonucunda ölümün meydana gelmesinden dolayı yapılmışsa bu durumda doktorun uzman olup olmamasına ve cenînin tedavisinde gösterdiği kusur ve aşırılığın miktarına bakılır. Buna bağlı olarak doktorun mesuliyetinin ve ödeyeceği tazminatın sınırını belirlemek konusunda üç ayrı durum vardır¹³⁵:

Birinci durum: Doktorun uzman olup işinin hakkını vermesi ve kendine verilen izni aşmaması durumu. Bu durumda tedaviden meydana gelen ölüm, organ noksanlığı vb. şeylerden dolayı, İbn Kayyim'in da naklettiği gibi, hukukçuların ittifakiyle doktor herhangi bir tazminat ödemez¹³⁶.

İkinci durum: Doktorun uzman olmayıp bilgisiz ve doktorluk taslayan birisi olması durumu. Bu kişi İslam hukukçularının ittifakiyle tazminat öder. İbn Kayyim şöyle demiştir: "Tıp ilmini almış ve uygulamasını öğrenmiş ancak bilgisini ilerletmeden bir canı telef etmeye yönelmiş, bilmediği bir hususa aceleden girişmiş ve hastayı aldatmışsa bundan dolayı tazminat ödemesi gerekir. İlim ehli bu konuda icma etmiştir"¹³⁷. Bu konuyla ilgili hadis gayet

¹³³ İbn Abidin, II, 228.

¹³⁴ Serahsî, *el-Mebsût*, XXX, 50; Derdîr, IV, 269; Remlî, VI, 30; İbn Kudâme, VI, 208.

¹³⁵ Bk. Halid el-Müşeygih, "Tamînu't-tabîb fî davi's-şerîati'l-İslamiyye", *Mecelletü'l-adi*, sayı, 6, s, 16-39, 1421.

¹³⁶ İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdu'l-meâd*, IV, 139-143.

¹³⁷ İbn Kayyim, *Zâdu'l-meâd*, IV, 139.

açıktır. Hz.Peygamber şöyle buyurmuştur: "Doktor olmadığı halde doktorluk taslayan kimse (verdiği zararı) tazmin eder"¹³⁸.

Üçüncü durum: Doktorun uzman olması, gerekli izne sahip bulunması, sanatına hakkını vermesi fakat hata yapması durumu. Bu durumda eğer cenînin ölümüne yol açmış veya organını telef etmiş ya da onun işlevini ortadan kaldırmışsa bu işi yaparken *teaddî* ya da *tefrît* içerisinde bulunması yani yapmaması gerekeni yapıp yapması gerekeni yapmamış olması halinde tazminat ödeyeceğinde görüş birliği bulunmaktadır¹³⁹.

Teaddînin ölçüsü, doktorun, câiz olmayan fiili yapmış olmasıdır. Gerekli ilacı verirken dozu aşması, ışını fazla vermesi, cenîni kuşatan rahim içindeki sıvıdan fazla miktarda alıp düşmesine sebebiyet vermesi, cerrâhî vb. operasyona girişmesi ve cenînin ölümüne ya da organlarının birinin ya da özelliğinin kaybına yol açması *teaddî* sayılır.

Tefrîtin ölçüsü ise, yapması gerekeni yapmamasıdır. Mesela, cenînde bulunan hastalığı teşhiste kusur göstermesi, tedaviye elverişli olmayan zayıf bir ilaç seçmesi ve ölüme yol açması, sorumluluk taşıdığı tıbbî yönle mutabık kalmadan, kürtaajda aceleci davranması tefrît örneğidir.

Bu durumdaki doktorun tazminat ödemesi gerektiğinin delili, "...ancak vazgeçerlerse, (bilinçli olarak) zulüm işleyenlerin dışındakilere karşı tüm düşmanlıklar sona erecektir"¹⁴⁰, meâlindeki âyettir. Zira bu doktor, yapması gerekeni yapmadığı ve yapmaması gerekeni de yaptığından dolayı, zâlimdir. Daha önce doktorun tazminat ödemesiyle ilgili olarak zikredilen hadis de bu hususta delildir.

Burada doktorun tazminat ödemesinden maksat şudur: Şayet hata etmişse ona diyet gerekir ve bunu *âkilesi* (akrabası veya bağlı bulunduğu meslek kuruluşu) öder. İslam hukukçularının çoğunluğunun görüşü budur. Malikîlerin bir kısmı ise, doktorun diyeti kendi malından ödemesi gerektiği görüşündedirler¹⁴¹.

2. Çocuğu Düşen Anne İle İlgili Sonuçlar

a. İslam hukukçuları görüş birliği etmişlerdir ki, et parçası (*mudğa*) aşamasında -insanî özelliklerin bir kısmı belirmiş veya ebeler bu duruma tanıklık etmişse- çocuğunu düşüren kadın loğusa sayılır. Bundan dolayı da onun hakkında loğusa ile ilgili temizlik

¹³⁸ Ebû Davud, Diyât, 23 (hadis no: 4586); Nesaî, Kasâme, 40 (hadis no: 4830); İbn Mâce, Tıb, 16 (hadis no: 3466).

¹³⁹ İbn Ferhûn, *Tabsıratu'l-hükkâm*, II, 234.

¹⁴⁰ Bakara, 2/193.

¹⁴¹ Bk. Serahsî, XVI, 11; İbn Ferhûn, II, 231; Remlî, VIII, 35; el-Bârr, *Müşkiletü'l-ichâz*, 48-58.

hükümleri geçerli olur. Yine İslam hukukçuları görüş birliği etmiştir ki, söz konusu aşamadan önce düşük yapan kadın loğusa hükmünde değildir. Mesela döl suyu ya da pıhtı aşamasında düşük yapan kadın loğusa sayılmaz¹⁴².

b. Malikîlerin haricindeki İslam hukukçularının çoğunluğu, azaları yaratılmış et parçası haline gelmeden önce düşen cenînden dolayı iddetin tamam olmayacağı ve onun doğumuna bağlanan boşama işleminin de geçerli olmayacağı görüşündedirler. Mesela kadın, cenîn henüz pıhtı, döl suyu veya azaları yaratılmadan önce düşük yapmışsa durum böyledir. Fakat insan sureti oluştuktan sonra ve ebeler de bunun insan şeklinin başlangıcı olduğuna şahitlik ettikten sonra düşürülen çocuktan dolayı iddet tamamlanır ve bu çocuğun doğmasına bağlanan boşama geçerli olur. Zira bu çocuğun anne rahminden çıkmasıyla orada çocuk bulunmadığını kesin olarak bilmiş oluruz¹⁴³.

Malikîler ise çocuğun anneden ayrıldığı bütün aşamalarda, isterse pıhtı ya da et parçası olsun, iddetin tamamlanacağı görüşündedirler¹⁴⁴. Tercih edilen görüş de budur. Çünkü iddette göz önünde bulundurulan husus, rahmin temizlenmesidir. Hâmilelik sona erince iddetin devam etmesine ihtiyaç yoktur. Cumhurun, iddetin sona ermesi için cenînde yaratılma alametlerini şart koşmuş olmalarının sebebi belki de çocuğun düşüp düşmediğini pekiştirmekten başka bir şey değildir. Çağımızda bu, hangi aşamada olursa olsun kesin olarak tespit edilmektedir.

3. Çocukların Sakat Kalması veya Kalıtsal Hastalık Riskinden Korunması İçin Toplum Fertlerinin Alması Gereken Koruma Tedbirleri

Bu koruma tedbirlerini uygulamak Allah'a tevekkül inancına aykırılık teşkil etmez. Aksine bunlarla amel etmek, Allah'a güveni gerçekleştirmektir. Çünkü Yüce Allah, bir takım şeylerin olmasını bazı sebeplerin yerine getirilmesine bağlamıştır. Sadece sebebe dayanmak ve inanmak bir nevi şirk sayılırken, sebeplere başvurma dinin dışında değildir.

Şimdi de söz konusu tedbirlerin en önemlilerini kısaca zikrederim:

a. *Sağlıklı ve elverişli eş seçimi.* Bu eşlerin hem ahlak hem de fizik yönünden sağlam olmalarını kapsar. Eşlerin çocuğa geçebilecek kalıtsal ve genetik hastalıklara sahip olmadığından emin olunmalıdır. Bu sebeple İslam hukukçuları eşlerden birinde cüzam

¹⁴² Kâsânî, III, 196; Derdîr, I, 117; Remlî, I, 128.

¹⁴³ Kâsânî, III, 196; Remlî, I, 128.

¹⁴⁴ Derdîr, II, 474; İbn Kudâme, VII, 476.

ve alaca hastalığı gibi bir kusur görülmesi halinde nikâhın bozulmasını ve mehrin geri verilmesini mübah görmüşlerdir¹⁴⁵.

b. Akraba evliliğinden kaçınmak. Bu tür evlilikler bazen kalıtsal hastalıkların taşıyıcısı olduğu için aralarında İmam Şâfiî'nin de bulunduğu bir kısım İslam hukukçusu akraba evliliğini mekruh görmüştür. Hz. Ömer'in de "Yabancılarla evlenin ki nesil zayıflamasın" dediği nakledilmiştir¹⁴⁶.

c. Alkollü maddeleri kullanmaktan kaçınmak. Dr. Bârr şöyle demektedir: "Anne rahmindeki çocukların sakatlanmasına en çok yol açan, dünyada gittikçe yayılan alkollü maddelerdir"¹⁴⁷.

İslam alkollü içeceklerin bütün çeşitlerinin içilmesini ve aynı şekilde uyuşturucuların kullanılmasını yasaklamış buna bağlı olarak da binlerce cenîni sakat kalmaktan korumuştur. Kadının hâmilelik esnasında kaçınması, doktora sormadan kullanmaması gereken bir takım kimyevî maddeler ve ilaçlar da vardır .

d. Gayrimeşru ilişkilerden kaçınmak. Dr. Barr'ın dediğine göre, cenînin sakat kalmasına sebebiyet veren bakteriyel hastalıkların başında zina yoluyla bulaşan zührevî hastalıklar gelmektedir¹⁴⁸.

Son zamanlarda sakatlığa yol açtığı kabul edilen AIDS hastalığı ortaya çıkmıştır. Bunun üzerine İslam'ın bu bulaşıcı virüslerin en önemlilerinin yayılmasına sebep olan her türlü rezil ilişkiyi haram kılmasının hikmetini anlayabilmekteyiz.

*e. Evlenmek isteyen her iki tarafın da kalıtsal bozukluk ve bulaşıcı hastalıklardan temiz olduklarının tespiti amacıyla kontrolden geçmeleri önemlidir. Bu kontrol evlilik öncesinde yapılabileceği gibi, doğumdan önce ve hamileliğin başlangıcında yapılmalıdır*¹⁴⁹.

f. Pek çok memlekette yayılan salgın hastalıklardan korunmak maksadıyla periyodik aşı yoluyla gerekli tedbiri almak ve ayrıca, belirli aralıklarla sağlık kontrolü yaptırmak.

Sonuç

Bu kısa araştırma sonunda, ulaştığımız önemli meseleleri ve sonuçları aşağıdaki maddeler halinde hatırlatmak istiyoruz:

1. Cenîn'in anlamı konusunda tıpçılar, İslam hukukçuları ve sözlük bilgileri arasında farklılık yoktur. Bunların tamamı söz ko-

¹⁴⁵ *el-Fetâvâ'l-Hindiyye*, I, 522; *Derdîr*, II, 277; *Behûtî, Keşşâfu'l-kınâ'*, V, 102; İbn Kudâme, X, 57.

¹⁴⁶ İbn Kudâme, IX, 521; Feyyûmî, *el-Mısbâh*, 189.

¹⁴⁷ el-Bârr, *el-Cenînü'l-müşevveh ve'l-emrâzu'lverâsiyye*, 364.

¹⁴⁸ el-Bârr, *el-Cenînü'l-müşevveh ve'l-emrâzu'lverâsiyye*, 364.

¹⁴⁹ el-Bârr, *el-Cenînü'l-müşevveh ve'l-emrâzu'lverâsiyye*, 366-367.

nusu kelimenin genel olarak "anne karnındaki çocuğu" ifade ettiği kanaatinde birleşmişlerdir.

2. Kur'an ve hadisler cenînin anne karnındaki gelişim aşamalarını döl suyu (nutfe) aşamasından et parçası (mudğa) merhalesine kadar açıklamıştır. Çocuk bilimciler de büyük oranda bu dîni taksime katılmaktadırlar. Ancak onlar ultrason ve ışınla görüntüleme sistemindeki devasa gelişmeler vasıtasıyla bu aşamaları daha dakik ve ayrıntılı bir şekilde keşfetmişlerdir.

3. Cenînde insanî hayat ruhun üflenmesinden sonra yani oluşumunun üzerinden yüzyirmi gün geçtikten sonra başlamaktadır. İslam hukukçularının çoğu bu görüştedir.

4. Anne karnındaki cenînin eksik vücup (hak) ehliyeti vardır. Bu onu bazı insanî haklara sahip kılarken, borçlarla yükümlü hale getirmez.

5. İslam hukukçuları arasında bazıları ihtilaf konusu olmakla birlikte, cenînin miras, vasiyet, şuf'a, hibe ve vakıf gibi maddi haklardan yararlanma hakkı vardır.

6. Cenînin, çiğnenmesi mümkün olmayan, yaşama hakkı ve ayrıntıları İslam hukukçuları tarafından ilgili eserlerinde ortaya konulan nesep hakkı gibi manevî hakları da vardır.

7. Cenîne ruhun üflenmesinden sonra yani anne rahmine düşmesinin üzerinden dört ay geçtikten sonra, hâmileliği devam etmesi halinde öleceği kesin olan annenin kurtulması gibi istisna haller dışında, kürtajın haram olduğunda İslam hukukçuları görüş birliği etmişlerdir.

8. Ruhun üflenmesinden önce kürtajın cevazı konusunda İslam hukukçuları farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Bunlar içerisinde tercih edilen görüş, Hanefilerin çoğunluğuna, Şâfiîlerden ve Hanbelîlerden onlara katılanlara aittir. Buna göre bu aşamada mübah kılıcı bir özür varsa kürtaj câizdir.

9. Aile planlaması maksadıyla kürtaj câiz değildir. Bu maksatla kürtajın caiz olduğu yönünde getirilen gerekçelerin hiçbiri dînen makbul değildir.

10. Gayrimeşru ilişkiyi örtbas etmek gayesiyle bu ilişkiden olan çocuğu ve cinsel taciz sonucu oluşan cenîni düşürmek caiz değildir. Ancak anne buna mecbur kalırsa ruh üflenmeden önce kürtaj yapılabilir.

11. AİDS'e yakalanan annenin çocuğu bazı İslam hukukçularına göre ancak ilk aşamalarda düşürülebilir.

12. Süt emziren kadının, emen çocuğuna zarar verir korkusuyla, hâmile olduğu çocuğu düşürmesi câiz olmaz.

13. Sakat ve özürlü çocuğu kürtaj etmenin hükmü sakatlığın durumuna göre farklılık arzeder. Bu konuda üç durum vardır:

Birinci durum: Basit ve tedavi edilebilir yaratılış bozukluğu bulunan cenînin düşürülmesi caiz olmaz.

İkinci durum: Tedavisi mümkün olmayan ağır ve riskli bozukluklardan dolayı çocuk genellikle kendiliğinden düşer.

Üçüncü durum: Tedavisi son derece zor ve riskli bozukluklar taşıyan cenînin ruh üflenmeden önce kürtaj edilmesi caiz ise de, ruh üflendikten sonra caiz değildir.

14. Cenînin kürtaj edilmesinin bazı dînî sonuçları şunlardır: Annesinden sağ doğan ve bilahere ölen cenîn yıkanır, kefenlenir ve cenazesi kılınır. Kürtaj dört aydan önce yapılmışsa İslam hukukçularının çoğunluğuna göre yıkanmaz ve namazı kılınmaz.

15. Cenînin kürtaj edilmesinin bazı hukukî sonuçları ise şöyledir: Kürtajı yapan doktor bilgisiz olması durumunda ve uzman olduğu halde tedavide yapmaması gerekeni yaptığı ve yapması gerekeni de yapmadığı takdirde tazminat öder.

16. Çocuğun kürtaj edilmesinin anneye yönelik bazı dînî-hukukî sonuçları da şunlardır: Çocuk şekillendikten sonra düşmüşse anne loğusa sayılır ve iddeti tamamlanır. Fakat şekillenmeden önce düşmüşse bu konuda farklı görüşler bulunmaktadır: tercih edilen görüşe göre, çocuğun düşmesiyle iddet tamamlanır ve doğuma bağlı boşama geçerli olur. Çünkü iddetin gerekçesi (illet), rahimde çocuk olup olmadığının ortaya çıkmasıdır. Bu da, hayatının hangi aşamasında olursa olsun, çocuğun düşmesiyle zaten bilinmiş olur.

17. Sakat çocuk oranının düşmesine etki eden faktörlerden bazıları şunlardır: Çocuğun sakatlanmasına ve bulaşıcı ve kalıtsal hastalıkların ona geçmesine sebep olan hususların asgariye indirilmesi için bazı şeylerin yapılması gerekir. Eş seçiminde sağlıklı kişileri araştırmak, kalıtsal hastalıklardan uzak durmak için akraba evliliğinden şiddetle kaçınmak, çocuğa zarar veren kimyevî maddelerden ve alkollü maddelerden uzak durmak, eşlerin ve çocukların her türlü hastalık ve sakatlık sebeplerinden sâlim olduğundan emin olmak için evlenme ve hamilelik öncesinde gerekli sağlık kontrollerine özen göstermek ve bulaşıcı virüs taşıyan rezil ilişkilerden uzak durmak.

Çalışmaya son verirken, Allah'tan bu çalışmayı rızasına uygun kılmasını diliyorum. Eğer doğru söyledimse bu sadece Allah'ın lütfunun sonucudur. Şayet hata ettimse bu benden kaynaklanmıştır; Allah ve Resulü bundan beridir. Allah en iyisini bilir ve en iyi

hükmü de O verir. Salat ve selam Muhammed'e âline ve bütün ashabına olsun!

İstifade Edilen Kaynaklar

- Atavî, Fethiye Mustafa, **el-İchâz beyne's-ser' ve'l-kânûn ve't-tıbbi**, Mektebetü Sâdır, 1. baskı, 2001.
- Abdulvehhab Ebu Süleyman, **Fıkhü'z-zarûre ve tatbikâtuhâ'l-muâsıra**, Cidde, 1. baskı, 1414.
- Abdullah et-Tarîkî, **Tanzîmu'n-nesl**, 3. baskı, 1414.
- Ahlam Kavasime, **Mevsûatü'l-hamli ve'l-vilâde**, Daru'uşşame, 1. baskı, Ürdün, 2002.
- Buhari, **Sahih**, Dâru İbn Kesir ve'l-yemâme, 3. baskı, 1407.
- Behûtî, Mansur b. Yunus, **Keşşâfu'l-kınâ'**, Dâru'l-fikr, 1402.
- Ba'îf, Ebû Abdullah Şemsüddin, **el-Mutli' alâ ebvâbi'l-mukni'**, (thk., Muhammed Beşir el-Edlebî), el-Mektebetü'l-İslami, 1401.
- Bisam, Abdullah, **Neylü'l-meârib fi tehzibi şerhi umdeti't-tâlib**, en-Nahdatu'l-hadisiyye, 2. baskı.
- Beğavî, **Tefsîr**, Dâru Tayyibe, 2. baskı, 1412.
- Derdîr, Ahmed es-Sâvî, **Bülğatü's-sâlik li akrabi'l-mesâlik**, Dâru'l-kütübî'l-ilmîyye, 1. baskı, 1415.
- Derdîr, **Haşiyetü'd-desûkî**, İsa el-bâbî'l-Halebî, Mısır.
- Ebû Mansur es-Seâlibî, **Fıkhü'l-lüga ve esrâru'l-Arabiyye** (thk., Ahmed Faiz), Dâru'l-kitâbî'l-Arabî, 1. baskı, 1413.
- Ensârî, **Fevâtihu'r-rahamût**, Bulak, 1. baskı, 1322.
- Ebû Davud, **Sünen** (thk., Muhammed Avvame), Daru'l-kubbe, Cidde, 1419.
- Feyyûmî, Ahmed Muhammed, **el-Misbâhu'l-münîr fi ğaribi's-serhi'l-kebîr**, el-Mektebetü'l-asriyye, Beyrut, 2. baskı, 1318.
- Fîrûzabâdî, **el-Kâmusu'l-muhîf**, Müessesetü'r-risâle, Beyrut, 2. baskı, 1407.
- Gazâlî, **İhyâu ulûmiddîn**, Daru'l-kütübî'l-ilmîyye.
- Hallaf, Abdulvehhab, **Usûlü'l-fıkh**, Mektebetü'd-da'veti'l-İslamiyye, Şebâbu'l-Ezher, 8. baskı.
- İbn Münzir, **el-İcmâ'** (thk., Fuad Abdulmün'im), Tab'a ruâsetü mehâki-i Katar, 2. baskı, 1407.

- İbnü'l-Vekil, **el-Eşbah ve'n-nezâir** (tahkik, Ahmad el-Ankarî-Adil eş-Şuveyh), Mektebetü'r-rüşd, Riyat 1. baskı, 1414.
- İbnü'l-Kayyim el-Cevziyye, **İ'lâmu'l-muvakkîin**, Daru'l-kütübi'l-ilmiyye, Lübnan, 1. baskı, 1408.
- İbn Kayyim el-Cevziyye, **et-Tibyân fî aksâmi'l-Kur'ân**, Dâru'l-ma'rife, Beyrut, 1402.
- İbn Rüşd, Muhammed el-Hafîd, **Bidâyetü'l-müctehid**, (ta'lik ve tahkik, Muhammed Subhî Hallâk), Mektebetü İbn Teymiyye, Kâhire, 1. baskı, 1410.
- İbn Kesir, **Tefsîr** (thk., Sâmi Selâme), Dâru Tayyibe, 1. baskı, 1418.
- İbn Emir el-Hac, **et-Takrîr ve't-tahbîr**, et-Tab'atu'l-emîriyye, 1416.
- İbn Receb el-Hanbelî, **Câmiu'l-ulûmi ve'l-hikem** (thk., Şuayb el-Arnaûd-İbrahim Bâ Hüseyin), Müessesetü'r-risâle, 2. baskı, 1413.
- İbn Abidin, **Haşiyetü reddi'l-muhtâr**, Dâru'l-fikr, 2. baskı, 1386.
- İzzüddin ed-Denşâvî, **el-Cenînu fî hatarin, emrâz ve teşevvühâtü'l-mevâlid, el-Esbabu ve't-teşhîs ve'l-ilâc**, Dâru'l-merih, 1410.
- İbn Mace, **Sünen** (thk., M. Fuad Abdulbaki), el-Mektebetü'l-İslamiyye, Türkiye.
- İbn Kayyim el-Cevziyye, **Zâdu'l-meâd** (thk., Şuayb-Abdulkadir el-Arnaud), 15. baskı, 1407.
- İbnü'l-Cevzî, **Zâdü'l-mesîr**, Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, 1. baskı, 1414.
- İbn Teymiyye, **el-Fetâvâ'l-kübrâ**, Dâru'l-ma'rife, Beyrut, 1. baskı, 1409.
- İbn Sina, **el-Kânun fi't-tıbb**, Dâru Sâdir, Beyrut.
- İbn Receb el-Hanbelî, **Kavâid**, Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, 1. baskı, 1413.
- İbn Manzur, **Lisânü'l-Arab**, Dâru'l-fikr, Beyrut, 1. baskı, 1410.
- İbn Kudâme, Muvaffak el-Makdisî, **el-Muğnî**, 1. baskı, Kahire.
- İbn Teymiyye, **Mecmûu'l-fetâvâ** (nşr. Abdurrahman b. Kasım ve oğlu Muhammed), Tabatu Melik Halid.
- Kadı Ebû Abdullah Muhammed el-Ensârî, **Şerhu hudûdi İbn Arfe**, Tab'u vizaratü'l-evkâf ve's-şuûni'l-İslamiyye el-Mağribiyye, 1412.
- Kardâvî, Yusuf, **Fetâvâ muâsıra**, Dâru'l-vefâ, 3. baskı, 1415.
- Kardavî, Yusuf, **el-Helal ve'l-harâm**, Mektebetü Vehbe, 1421
- Kâsım el-Konevî, **Enisü'l-fukahâ fî ta'rîfâti'l-elfâzi'l-mütedâvileti beyne'l-fukahâ** (thk., Ahmed el-Kübeysî), Daru'l-vefâ, Cidde, 2. baskı, 1407.
- Kasanî, Ebu Bekir b. Mesud, **Bedâyiu's-sanâyi'**, Tasvîru dâri'l-kütübi'l-ilmiyye.

Komisyon, **Dirâsât fıkhiyye fî kadâyâ tıbbiye muâsıra**, Dâru'n-Nefâis, Ürdün, 1. baskı, 1421.

Kurtubî, **Tefsir**, Dâru'l-kütübî'l-ilmîyye, 1. baskı, 1408.

Kurtubî, **et-Temhîd limâ fi'l-Muvatta mine'l-meânî ve'l-mesânîd** (thk., Said Ağrâb), 1387.

Muhammed Ebû Zehra, **Usûlü'lfıkh**, Dâru'l-meârif, Mısır.

Muhammed Naim Yasin, **Ebhâs fıkhiyye fî kadâyâ tıbbiye mu'âsıra**, Daru'n-nefâis, 3. baskı 1421.

Maverdî, **Ahkâmu's-sultâniyye**, Daru'l-kütübî'l-Arabî.

Mahmud Şeltut, **el-İslamû akideten ve şeriaten**, Daru's-şurûk, 13. baskı, 1414.

Merdâvî, **el-İnsâf fî ma'rifeti'r-râcihi mine'l-hilâf alâ mezhebi İmam Ahmed**, Daru ihyâi't-türâsî'l-Arabî.

Muhammed el-Bârr, **el-Cenînü'l-müşevveh ve'l-emrâzu'l-verâsiyye**, Dâru'l-kalem, 1. baskı, 1411.

Muhammed el-Bârr, **Halku'l-insan beyne't-tıbbi ve'l-Kur'ân**, Dâru's-Saudiyye, Cidde, 7. baskı, 1988.

Macid Tayfur, **Rav'atu'l-halk**, ed-Dâru'l-Arabiyye li'l-ulûm, 1. baskı, 1412.

Malik b. Enes, **el-Müdevvenetü'l-kübrâ**, Dâru'l-kütübî'l-ilmîyye, 1. baskı, 1415.

Muhammed el-Bârr, **Müşkiletü'l-ichâz dirâse tıbbiye fıkhiyye**, Dâru's-saudiyye, 2. baskı 1407.

Mahmud Abdurrahim Abdulmün'im, **Mu'cemu'l-mustalahât ve'l-elfâzi'l-fıkhiyye**, Dâru'l-fazile, Kahire.

Mevsû'atu'l-fıkhiyye, Daru's-selâsil, 2. baskı, 1407.

Mecelletü'l-buhûsi'l-fıkhiyyeti'l-muâsıra, sayı, 26, 1416

Mecelletü'l-hikme, sayı, 13, cemâdi's-sânî, 1418.

Mecelletü'l-adl, sayı, 6, Rebiu'l-âhir, 1421.

Mecelletü'l-ş-şeria ve'd-dirâsâti'l-İslamiyye, Camiatü Kuveyt, sayı, 28, Zülkade, 1416.

Müslim, **Sahih** (thk., M. Fuad Abdulbaki), Dâru ihyâi't-türâsî'l-Arabî.

Nevevi, **Şerhu sahih-i Müslim**, el-Matbaatu'l-Mısriyye bi'l-ezher, 1. baskı, 1347.

Nesefî, **Talibetü't-talebe fi'l-istilâhâti'l-fıkhiyye** (nşr., Halid el-Akk), Dâru'n-nefâis, 1. baskı, 1416.

Ömer Muhammed Gânim, **Ahkâmu'l-cenîn fi'l-fıkhî'l-İslâmî**, Daru'l-Endelüs el-Hadrâ, Daru İbn Hazm, 1. baskı 1321.

Pezdevî, **Keşfü'l-esrâr alâ usûli'l-Bezdevî**, Dâru'l-kitâbi'l-Arabî, Beyrût, 1414.

Râzî, Ebu Bekir Muhammed b. Zekeriyya, **el-Hâvî fi't-tıbb**, Dâru ihyâi't-türâsi'l-Arabî, 1. baskı, 1422.

Remli, **Nihâyetü'l-muhtac**, Tab'atu Mustafa el-Babî'l-Halebî, Mısır.

Serahsî, Ebû Bekir Muhammed, **el-Mebcut**, Dâru'l-kütübi'l-ilmiiye.

Serahsî, , **Usûlü's-Serahsî** (thk., Ebu'lVefâ el-Efgâni), Daru'l-kütübü'l-ilmiiye, Beyrut 1. baskı, 1414.

Suyutî, Celalüddin, **el-Eşbah ve'n-nezâir**, Daru'l-kitabi'l-Arabî, Beyrut 1. baskı, 1407.

Şirbinî, Hatib, **Muğni'l-muhtâc**, Dâru'l-kütübi'l-ilmiiye, 1. baskı, 1415.

Şevkani, Muhammed b. Ali, **Neylü'levtâr**, Mektebetü'l-külliyâti'l-Ezheriyye, Kahire.

Şevmân, Abbas, **İchâzu'l-hamli ve mâ yeterattebu aleyhi min ahkâm fi's-şerî'a**, Daru's-sekâfiyye, Kâhire, 1. baskı 1419.

Şâfiî, Ebû İdris, **el-Ümm**, Dâru'l-kütübi'l-ilmiiye, 1. baskı, 1413.

Taberî, İbn Cerir, **Tefsîr**, Matbaatu'l-bâbi'l-Halebî, 3. baskı, 1388.

Tantavî, Ali, **Fetâvâ** (nşr, Mücahid Diraniyye), Dâru'l-menare, Cidde, 1. baskı, 1985.

Tirmizî, **Sünen** (thk., M. Fuad Abdulbaki), Dâru'l-kütübi'l-ilmiiye, Kahire.

William Berih, **Tecennübü iskatî'l-hamî**, 1. baskı, 1412.

Zerkâ, Mustafa, **Fetâvâ**, Dâru'l-kalem, 1. baskı, 1420.